

Az iskolai lemorzsolódás helye és szerepe az életútban

1 Tartalom

BEVEZETÉS.....	- 3 -
I. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS	- 4 -
1.1 A munkanélküliség fogalma	- 4 -
1.2 Super „szivárvány modell”	- 5 -
1.3 Az iskolai kudarc	- 7 -
1.4 A lemorzsolódás	- 11 -
1.5 A vizsgálat helyszínéül szolgáló megye bemutatása	- 19 -
II. A VIZSGÁLAT HIPOTÉZISEINEK BEMUTATÁSA	- 24 -
III. A VIZSGÁLAT BEMUTATÁSA	- 25 -
IV. A VIZSGÁLAT EREDMÉNYEINEK BEMUTATÁSA	- 28 -
4.1 Interjú eredményeinek bemutatása	- 28 -
4.1.1 Első témakör	- 28 -
4.1.2 Második témakör	- 31 -
4.1.3 Harmadik témakör	- 35 -
4.1.4 Negyedik témakör.....	- 37 -
4.1.5 Ötödik témakör	- 38 -
4.2. Oerter- féle értékkörrel végzett vizsgálat eredményeinek bemutatása.....	- 41 -
4.3 Hangulati görbe eredményeinek bemutatása.....	- 44 -
V. ÖSSZEFOGLALÁS.....	- 49 -
VI. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK	- 51 -
VII. IRODALOMJEGYZÉK.....	- 53 -
VIII. MELLÉKLETEK.....	- 56 -

BEVEZETÉS

A Tudományos Diákköri dolgozatomban az általam feldolgozni kívánt témakör az iskolai lemorzsolódás. Célom, hogy megvizsgáljam, hogy a lemorzsolódottak milyen érzelmi állapotokon mennek keresztül az iskola elhagyását követően, és hogy ezek a fázisok hasonlítanak-e a munkanélkülivé válás hullámvasút modelljéhez.

Azért választottam ezt a témát, mert ismeretségi körömben több lemorzsolódott egyén is van. A legmeghatározóbb mégis párom unokahúgának története volt. Ő egy velem azonos korú lány, aki az utolsó évben hagyta ott az iskolát, amit azóta sem fejezett be, illetve nem is szándékozik befejezni. Persze kezdetben még keresett más lehetőségeket, iskolákat, ahol ugyanazt tanulhatja, de valamiért egyik sem volt megfelelő. Kifogás mindig akadt, például „... túl messze van...”, „... annak az iskolának rossz a híre...” és hasonlóak, természetesen mondanom sem kell, hogy azért a kifogások nem minden esetben voltak reálisak. Nála még a munka sem lépett be a tanulás helyére, hiszen döntése óta eltartottként él. Ennek kapcsán igen elgondolkodtam arról, hogy vajon mi vezérli őket arra, hogy korábban hagyják el az iskolájukat és végzettség nélkül lépjenek ki a nagybetűs világba, illetve, hogy mindez milyen érzésekkel tölti el őket. Vajon komoly gondolkodás után született-e meg a döntés, vagy csak ad hoc jelleggel? Megbánták-e azóta „tettüket”, szeretnék-e változtatni végzettségi állapotukon, és ha igen, akkor ez nehézségekbe ütközik-e? Tudom, hogy egy vizsgálatban ezek mindegyikére nehéz választ kapni, de legalább így is közelebb juthatok ahhoz, hogy megismerjem a lemorzsolódott személyek gondolkodásmódjukat, érzéseiket.

Andragógia szakos hallgatóként, ahol kulcsfogalomként elég gyakran találkozok az Élethosszig Tartó Tanulás fogalmával bízom benne, hogy a lemorzsolódott egyének helyzetén lehet változtatni ennek keretein belül, természetesen csak akkor, ha ők is akarják. Mindenkinek adni kell egy második esélyt, ez az ő esetükben pedig különösen fontos. Úgy gondolom, hogy a mai világban, egy tudás alapú társadalomban, elengedhetetlen a munkaerő-piaci versenyképességhez a megfelelő végzettség, emellett a gazdasági fejlődést is befolyásolhatja az, hogy mekkora a lemorzsolódottak aránya. Hazánkban ismerve az erre vonatkozó adatokat, ennek a kérdésnek napjainkban is igen nagy aktualitása van.

Munkavállalási tanácsadóként számtalanszor találkozhatok majd olyan tanácskérőkkel, akiknek pont azért van nehézségük a munkavállalásban, mert esetleg a lemorzsolódásból adódóan nem megfelelő az iskolai végzettségük.

I. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

1.1 A munkanélküliség fogalma

Azért fontos áttekinteni a munkanélküliség kérdéskörét, mert dolgozatomban vizsgálok azt is, hogy a lemorzsolódottak körében tapasztalható-e a munkanélkülieknél ismert érzelmi hullámvész az iskola elhagyását követően.

Magyarországon a munkanélküliség egészen a rendszerváltásig szinte ismeretlen fogalom volt, ám az 1990-es években, hazánkban statisztikailag is megjelent az addig nem létező jelenség. Már akkoriban is egyre komolyabb problémát okozott a csökkentése, és a szakemberek már régebben is kutatták ennek hatásait.

A 2011-es népszámlálás során kérdést tett fel a KSH arra vonatkozóan is, hogy az adott egyén munkanélküli-e, vagy dolgozik valahol. Ahhoz, hogy ezt megtegye, szükséges volt definiálni a munkanélküliséget is, ami a következőképpen hangzik. Munkanélküli az a 15 éves vagy annál idősebb személy, aki

- az eszmei időpontot megelőző héten nem dolgozott,
- az eszmei időpontot megelőző négy hét folyamán aktívan munkát keresett
- aki, munkát keresők közül úgy nyilatkozott, hogy azonnal, vagy legfeljebb két héten belül munkába tudna állni.

A munkanélküli minősítésnek nem feltétele a munkanélküli-ellátásban (például álláskeresési támogatás) való részesülés. Ez a fogalom eltér az eddigi népszámláláson meghatározott kategóriától, de mivel ez a legaktuálisabb, ezt szükséges megismerni.

1.1.1 A munkanélküliség dinamikájának hullámvész modellje

1992-ben Borgen és Amundson szerzőpáros dolgozta ki a munkanélküliség dinamikájának hullámvész modelljét. Ebben az látható, hogy a munkanélküliek idővel másként látják a munkanélküliség állapotát, és a folyamatban megélt érzelmekben hullámvész mutatkozik meg. (Siegrist és Wunderli, 1996.)

Az egyén elsőként a munkahely elvesztésével szembesül, később az álláskeresés során úgy gondolja, hogy egyszerűen és gyorsan talál magának munkát, ekkor egyfajta optimizmus jellemzi, majd amikor a sok keresés hiábavaló, egyfajta pesszimista fázisba kerül, ami ha nagyon sokáig fenn áll, akkor egészen a fatalizmusig fokozódhat. Ami azt jelenti, hogy az

egyén a kiégés jeleit mutatja, vagyis semmi nem érdekli, főleg a munkakereséssel nem akar foglalkozni.

A tartós munkanélküliség demoralizáló hatása

A tartós munkanélküliség demoralizáló hatása

1. ábra

Siegrist - Wunderli, 1996

1.1.2 A munkanélküliek képzése

Marco Siegrist szerint a munkanélküliek képzésénél figyelni kell a motivációs problémákra. Kezdetben egyfajta félelem figyelhető meg, viszont ahhoz, hogy ezt le lehessen küzdeni, a szakembereknek ismerniük kell a felnőttek tanulásának általános szokásait és le kell küzdeni a bennük keletkező gátakat. (Siegrist, 1996.) Itt kívánom megjegyezni, hogy a vizsgálatomhoz kapcsolódó hipotézisem szerint, ugyanezekre kell figyelni azon lemorzsolódottak esetében, akik szeretnének újra tanulni. Ekkor már nem feltétlenül a saját korosztályukban kell boldogulniuk, ez is feshélyezheti őket, illetve mivel kiestek a tanulás gyakorlatából, ezzel újra meg kell ismertetni őket.

1.2 Super „szivárvány modell”

A tudományos diákköri dolgozatomban, ahogy már említettem a középiskolából lemorzsolódottak esetében szeretném a szerepek változását vizsgálni Donald E. Super 1984-ben átdolgozott „szivárvány modelljének ” segítségével. Ám ehhez ismernünk kell

magát a modellt. Super ennek segítségével próbálta átfogni az egész életpályát, így ehhez mért kilenc életszereppel találkozunk, amit különféle helyzeti és személyes tényezők befolyásolnak. Helyzeti meghatározó a társadalmi struktúra, a történelmi változások, a szocio-ökonómiai szervezetek és körülmények, az alkalmaztatás, az iskola, a közösség és a család. Személyi meghatározó az ismeretek, az attitűdök, az érdeklődési körök, a szükségletek és értékek, a teljesítmények, az általános és specifikus képességek és a biológiai örökség. A kilenc életszerep pedig a következő:

1. gyerek,
2. tanuló,
3. szabadidős tevékenység,
4. polgár,
5. dolgozó,
6. nyugdíjas,
7. házastárs,
8. háztartás fenntartó
9. szülő.

Szuper szivárványmodell

2. ábra

Forrás: http://www.ektf.hu/hefoppalyazat/tanszemfejl/super_szivrvnymodellje.html

Az ábrán látszik, hogy a szerepeket az öt fő stádiumhoz mérten, abban elhelyezve ábrázolják. A pályaválasztás életszakaszok sorozataként értelmezhető, ahol a fejlődés eredményesen irányítható.

Számunkra a lentebb bemutatásra kerülő stádiumok mindegyike nem szükséges, de így láthatunk rá teljesen a komplex elméletre, aminek része az is, hogy a szerepek, amiket vizsgálunk, átlagosan melyik életszakaszban következnek be, és ez hogyan tér el a lemorzsolódottak esetében.

A pályafutás lényeges állomásai:

1. Növekedés stádiuma (születéstől 14 éves korig)
  - a. fantázia fázisa (4-10 éves kor)
  - b. érdeklődés fázisa (11-12 éves kor)
  - c. képességek fázisa (13-14 éves kor)
2. A felfedezés stádiuma (15-24 éves kor)
  - a. puhatolódzás fázisa (15-17 éves kor)
  - b. átállási vagy átmeneti fázis (18-21 éves kor)
  - c. kipróbálás fázisa (22-24 éves kor)
3. A megállapodás stádiuma (25-44 éves kor)
  - a. kísérleti - kipróbálási fázis (25-30 éves kor)
  - b. stabilizáció fázisa (31-44 éves kor)
4. A fenntartás stádiuma (45-64 éves kor)
5. A hanyatlás stádiuma (65 éves kortól)
  - a. lelassulás fázisa (65-70 éves kor)
  - b. visszavonulás fázisa (71 éves kortól)

(Szilágyi,2007.)

1.3 Az iskolai kudarc

1.3. 1 Fogalmi áttekintése

Az oktatásszociológiai szakirodalmakban már az 1960-as évektől megjelennek az iskolai kudarcra foglalkozó írások. Az iskolai kudarcokat átélő fiatalok közül sokan kerülnek ki az oktatás rendszeréből. Szabó (1999) szerint az oktatáshoz való jog a társadalmi integráció eszköze, így rendkívül fontos figyelni az oktatásból kimaradó diákokat, hogy ne kerüljenek a társadalom peremére. Viszont ahhoz, hogy az iskolai kudarc által érintett

tanulók látáskörünkbe kerülhessenek, tisztában kell lennünk az iskolai kudarc fogalmával. Rövidebb gondolkodás után is beláthatjuk, hogy a kudarc egy relatív fogalom, hiszen ami az egyik embert kudarccal tölti el, azt a másik ember észre sem veszi, vagy csupán egy meg nem oldott problémaként tekint rá. Tanulmányi tekintetben, ha nézzük, akkor a követelmény és a teljesítmény viszonyában értelmezhetjük leginkább (Lóránd, 2001). Angliában ez a kifejezés nem létezik, helyette az alulteljesítés definícióját használják, ami a saját lehetőségek el nem érését jelenti. A skótok egyéni tanulási nehézségként említik a jelenséget, amit szerintük mentális és fizikai tényező, illetve a rossz tanítási stílus is eredményezhet. Franciaországban az iskolai kudarc és az iskolai lemorzsolódás szinte el sem különül, Görögországban tantervi követelményekhez mérten állapítják meg. Ezekből is látszik, hogy az iskolai kudarc fogalma országonként más értelmezéssel rendelkezik. Ahol az évismétlés nem jellemző, ott azt mondják, hogy a diák nem használta ki a lehetőségeit, míg ahol az évismétlés jelensége ismert, ott ezzel, illetve az iskolából való lemorzsolódás számával határozzák meg az iskolai kudarcot. (Szabó, 1999)

1.3.2 Lehetséges okai

Az iskolai kudarcok mögött különféle okok állhatnak, melyek feltérképezésére szintén szükség van, hogy időben észre tudjuk venni a problémával veszélyeztetett fiatalokat, hogy ezen okok megszüntetésével vagy mérséklésével bent tudjuk őket tartani az iskolarendszerben. Ahogy a fogalom meghatározása sem egységes, így az okok feltárását kutatók is több irányzatra oszthatóak. Szabó (1999) felosztása szerint összefüggésbe lehet hozni az iskolai lemorzsolódást az intelligenciával, a személyiségfejlődés során bekövetkező pszichológiai konfliktus eredményeivel, végül pedig a társadalmi és kulturális hátrányokkal. Van olyan nézet is, mely szerint a tanuláshoz való hozzáállásban már megnyilatkoznak a „kudarca ítétek”. Az interakcionista mozgalom, mint már nevében is benne van, a napi folyamatokat, kapcsolatokat elemzi, és a kudarchoz vezető út elemeként tartják számon az iskolai kapcsolatokat, mind a tanár és diák, mind pedig a diák és diák közötti kommunikációt, elvárásokat. (Szabó, 1999)

1.3.3 Leküzdése

Szabó (1999) tanulmányában kifejti, hogy az iskolai kudarc leküzdésére számtalan próbálkozás történt, ezek egy része általánosságban az iskolák szerkezetét próbálja

átalakítani, másik része csupán a helyi szabályozáson változtatna, a harmadik része pedig az oktatás résztvevőire koncentrálna. Hangsúlyozzák az iskola előtti oktatás és a szülők illetve az iskola közötti kapcsolat fontosságát. Kiemelendő a pályaorientáció szerepe is az iskolai kudarc megelőzésében, hiszen ha valaki olyan területen tanul, ami egyáltalán nem érdekli, nem fogja jól érezni magát, így nagyobb az esélye arra, hogy kudarcok sorozatát élje meg. Látható, hogy a probléma igen összetett, ezért nem várható el csak az iskolától, hogy egymaga képes legyen megoldani a helyzetet, ezért is nehéz megfelelő és komplex megoldást találni az ilyen fiatalok helyzetére. (Szabó, 1999) A hazai Monitor vizsgálatok megállapították, hogy a középfokú oktatásban a szakképző iskolákba járó diákok kompetenciái elég hiányosak. Az olvasási készségnél a tanulók több mint 80%-a gyenge olvasó. Sejthető, hogy ennek eredményeképpen a mindennapi tanulás jóval nehezebbé válik. Ha a tanulónak esetleg kedve is lenne megcsinálni a házi feladatot, mivel nehézségekbe ütközik, a fiatalokra jellemző csekély tanulási kedv még lankadni is fog. Emellett az olvasási készség hiánya számos más készség ki nem bontakozásához vezethet. Lehet valaki nagyon jó matematikából, de ha a szöveges utasítást nem tudja elolvasni vagy megérteni, akkor ezen készsége sem fog megmutatkozni. (Horváthné és Tóth, 2011) Emellett Szilágyi (2009) is megállapítja, hogy az anyanyelvi, a matematikai és a hatékony tanulási kompetencia hiánya csökkentheti a szakmához jutás esélyét és még lemorzsolódáshoz is vezethet.

1.3.3.1 A motiváció szerepe az iskolai kudarc leküzdésében

A tanulási célok és a motiváció hiánya szintén iskolai kudarchoz vezet, illetve az iskolai kudarc miatt az addig meglévő motiváció is csökkenhet. A motiváció szinte a legfontosabb eleme a tanulásnak, az a belső késztetés, ami befolyásolja az egyént abban, hogy elkezdjen, illetve folytasson egy olyan viselkedés sorozatot, ami a végső céljának elérésében segíti. (Horváthné - Tóth, 2011) A motivációt nem csak egy-egy motívum határozza meg, hanem ezen motívumok ötvöződése, amik lehetővé teszik a tanulási környezethez való alkalmazkodást. A tanulási motívumok közül ki kell emelnünk az elsajátítás motívumát, ami az alapja a tanulási motívumrendszernek, hiszen képességek és készségek elsajátítására ösztönöz. (Fejes - Józsa, 2005) Kevés vizsgálat vonatkozott arra, hogy a családi háttér is befolyásolhatja a motivációt, de Fejes és Józsa (2005) szerint legalább két dimenziót kell figyelembe venni, ha a család hatását akarjuk vizsgálni. Az egyik az anyagi dimenzió, a másik pedig az érzelmi. Több tanár is, a gyenge tanulók motiválatlansága

mögött az egész család érdektelenségét jelölte meg. A legtöbb kutatás azonban arra az eredményre jutott, hogy az alacsony szociökonomiai státusszal rendelkező családokban felnövő gyerekek motivációját csak áttételesen befolyásolja a család helyzete. A szülők munkanélküli helyzetének befolyását is vizsgálták a gyermekek motivációjára, ám itt nem találtak szignifikánsan eltérő eredményt a munkanélküli és nem munkanélküli szülők gyermekeinek motivációja között. A szülők iskolai végzettsége szintén nem gyakorol nagy hatást a motivációra, ám ha az édesanya végzettsége felsőfokú, az kedvező a gyermeke tanulási motivációjára. Viszont az anyagi és az érzelmi hátrány befolyással van a tanulók motivációjára, és az érzelmi hátrány nagyobb mértékben hat a motivációra, mint az anyagi. (Fejes - Józsa, 2005) Az iskolai siker és az alkalmazkodóképesség között is összefüggés mutatható ki. Jelentkezhet ez abban, hogy ha a diák nem tud az iskolai közösségbe „beolvadni”, magányosnak érzi magát, így könnyebben hajlik a felé, hogy a deviáns csoportokhoz tartozzon, ezáltal a viselkedése sem lesz megfelelő, illetve a tanuláshoz való viszonyulása sem.

1.3.3.2 Pályaorientáció szerepe az iskolai kudarc leküzdésében

Belátható, hogy ha a gyermek nem a számára megfelelő területen tanul, még inkább nehéz a beilleszkedés egy csoportba. Ezért is fontos a pályaorientáció. A pályaorientáció az a folyamat, amely segít a tanulónak a megfelelő pálya kiválasztásában, az ő igényei szerint, a lehető legszélesebb információnyújtás által. Az iskolával ellentétben ez a definíció az „egyénit” helyezi előtérbe, így a tanuló megtalálja a neki megfelelő területet, majd a neki megfelelő szakmát, végül a neki megfelelő intézményt, ahol mindezeket tanulhatja. (Szilágyi, 2007) Ezen a területen is látható, hogy milyen fontos a munkavállalási tanácsadók azon feladata, hogy időben kezdjenek el foglalkozni a pályaválasztás előtt álló diákokkal. Ez viszont együttműködést kíván az iskola és a munkavállalási tanácsadók között. Egyre többen jelentkeznek a pályaorientációs tanár továbbképzésre is, ám számuk még így is csekély, hogy hét évente kötelező a tanároknak újabb képzéssel gyarapítaniuk tudásukat. (277/1997 Kormányrendelet) A tanulási-magatartási zavarok feltárására lehetőség leginkább a tanóra keretei között van, ám az osztályfőnök feladata az is, hogy iskolán kívüli tevékenységek segítségével fényt derítsen a tanulási problémák egyéni okaira. Ezek a problémák már igen régre visszanyúlnak, és azóta folyamatosan jelen vannak az oktatásban. Hiába, hogy közel 25 éve ismeretes a tanulási zavar jelensége, mégis nem, vagy csak alig történtek sikeres törekvések a megoldására. Több iskolában említették,

hogy ha több terület szakemberei is segítenék munkájukat, mint például az iskolapszichológus, gyógypedagógus, sokkal hatékonyabban lehetne kezelni a jelenség együttét. (Horváth, 2000) A 2000-ben megrendezett Lillafüredi Oktatásügyi Konferencia résztvevői közösen keresték az iskolai kudarc okait és ezek megszüntetésének módjait. Összegzőként elmondható, hogy az okok között szerepelnek gazdasági, társadalmi és kulturális összetevők valamint, az iskola szerkezete és az iskola műveltségi anyaga is. Megoldási javaslatokat illetően a szakma lillafüredi képviselői is megosztanak, ahogy vélhetően az egész pedagógus társadalom. Egyesek szerint a szegregált oktatás jelenti a sikerhez vezető utat, hiszen így külön lehet oktatni a nehézségekkel küzdőket, a „könnyen tanulóktól”. Mások pedig úgy gondolják, hogy a társadalom mintájára az iskolai osztályoknak is heterogénnek kell lenniük, így a jó tanulók fel tudják emelni a gyengébb tanulókat. (Lóránd, 2001) Kutatásom szempontjából szükséges volt, hogy az iskolai kudarc is áttekintésre kerüljön a lemorzsolódás előtt, mivel szinte egy időben kezdett el foglalkozni a szakirodalom mindkét jelenséggel, amik szorosan összefüggnek, és a későbbiekben látni fogjuk, hogy igen sok hasonlóságot is mutatnak. Látható, hogy az iskolai kudarcnak igen sokfajta létező fogalmi meghatározása van, ám megoldásuk még mindig várat magára. Hiszen hosszú idő, amíg minden ok felkutatásra kerül, illetve ezek mindegyikének kiküszöbölése igen körülményes, így igen komplex megoldás is szükségeltetik rá.

1.4 A lemorzsolódás

1.4.1 Fogalmi áttekintése

A lemorzsolódás problémája az iskolai kudarcokkal és a továbbtanulás nehézségeivel foglalkozó oktatásszociológiai szakirodalmakban már az 1960-as években megjelenik. Kádárné Fülöp Zsuzsanna szerint a 90-es évektől, az oktatási rendszer változásának következtében a lemorzsolódás szinte teljesen a romák „jellemzőjévé” vált. Ám az adatvédelmi törvény miatt ettől a korszaktól nem lehet számon tartani a tanulók etnikai hovatartozását. (<http://adatbank.mtaki.hu/files/dokum/8.pdf>)

Általában hétköznapi értelemben lemorzsolódás fogalma alatt azt értjük, mikor az egyén az oktatást befejezett végzettség nélkül hagyja el. Viszont ez a meghatározás országonként eltérő, mindenhol más és más, ezért is nehéz nemzetközi összehasonlításokat végezni. (Fehérvári, 2008. 5.p.)

Fejlett országokban a lemorzsolódott arányszámot a középfokú végzettség hiányához viszonyítva mérik. Az Európai Unióban korai iskolaelhagyók: „azon 18 és 24 év közötti fiatalok, akiknek végzettségük nem magasabb az ISCED 3C kategóriánál (szakiskola) és az Európai Közösség Munkaerő – Felvétele szerint az elmúlt négy hétben nem vettek részt képzésben”. (Fehérvári, 2008. 9.p.)

Franciaországban egy olyan definíciót tartanak számon a kimaradó fogalom alatt, hogy egy évnél hosszabb időre szakítja meg a tanulmányait és nem szerez középfokú végzettséget. Írországból lemorzsolódott az, aki még nem töltötte be a tanköteles kort, ami itt 16 éves korig vagy az alsó középfokú végzettség megszerzéséig tart, de már nem jár iskolába. Svájcban azon 18 és 24 év közötti személyeket tekintik lemorzsolódottnak, aki csak alapfokú végzettséggel rendelkezik, vagy az elmúlt egy évben nem vett részt képzésben. Dániában ahhoz viszonyítják a lemorzsolódási arányt, hogy hányan fejezik be azt a programot, amit elkezdtek. (Fehérvári, 2008. 14-17.p.)

Magyarországon is problémás, hogy mégis mi értendő a lemorzsolódás fogalma alatt. Fehérvári kitér Mártonfi György véleményére, miszerint a lemorzsolódás nem is igazi szakszó, inkább metaforikus kifejezésként értelmezhető. Kiindulásként a köznyelvben használatos szavakat tekinti át, és ebből vonja le azt a következtetést, hogy a lemorzsolódás jelentheti az évismétlést, egy programból való kimaradást, illetve egy adott életkorig a minimális végzettség megszerzésének hiányát is. Másik kiindulópontja a Pedagógiai Lexikon, ahol az iskolai lemorzsolódás címszó alatt az a meghatározás található, hogy fokozatos kimaradás valamely iskolarendszerű képzésből. Az évismétlést nem, de a szakma vagy programváltást lemorzsolódásnak tekinti. Fehérvári szerint lemorzsolódás azon iskolai kudarcok összessége, amely egy elkezdett program be nem fejezéséhez vezetnek, illetve a társadalom és munkaerő piac által elvárt minimum szintű program elkezdésének elmaradásához, lassúbb haladásához kapcsolhatók. A szakirodalomban többfajta lemorzsolódási „típussal” találkozhatunk, ezek a fogalom értelmezésének különbözőségeiből adódnak. Ilyen például az egyes programokból, a nappali iskolarendszerekből, és az egész oktatási rendszerből való kimaradás értelmezése. (Fehérvári, 2008. 134-136.p.)

Miután megismerkedtem a lemorzsolódás fogalmával, szükséges megnézni, hogy az Európai Unió szintjén milyen arányszámok találhatók e tekintetben.

Lemorzsolódási ráta alatt az Európai Unióban azt értik, hogy 22 éves korig hányan nem szerzik meg az ISCED 3-as szintű végzettséget; az OECD pedig azon tanulók arányát nézi,

akik az oktatási rendszer egy adott szintjét iskolai végzettség nélkül hagyják el. (Fehérvári, 2008. 135.p.)

Európai Unió kutatások alapján az mondható el, hogy minden hetedik diák úgy hagyja el az oktatási rendszert, hogy nem szerezte meg azokat a képesítést, ami elengedhetetlen feltétele a munkaerő-piaci belépésnek. Számszerűsítve: ez mintegy 6,4 millió tanulót jelent. Ennél az adatnál azt tekintik lemorzsolódónak, aki csak alapfokú végzettséggel rendelkezik, és nem vesz részt semmilyen képzésben. Ez az arány még így is csökkenő tendenciát mutat, hiszen 2009-re az EU által kitűzött 10% alatti lemorzsolódási szintet nyolc ország is elérte. (Forrás:<http://www.europarl.europa.eu/committees/en/cult/studiesdownload.html?language=Document=HU&file=48751>) Magyarországon a hivatalos oktatáspolitikai nem közöl a lemorzsolódásról adatokat, és az eddig használt mérési módszer is átgondolásra került. (Szőke, 2009)

Az oktatáspolitikai kiemelt célja hazánkban is, hogy visszaszorítsa az oktatásból lemorzsolódók arányszámát. A Zöld Könyv is a magyar közoktatás megújításáért jött létre, így ebben is szerepet kapott az iskolából történő kimaradás, amiről Liskó Ilona ír „szakképzés és lemorzsolódás” címszó alatt. A fejezet eléggé lehangoló adatokkal kezd, miszerint évente körülbelül ötezer tanuló 16 éves koráig nem végzi el az általános iskola nyolc osztályát, 20.000 diák nem tanul tovább az általános iskola befejezése után, vagy kimarad a középfokú oktatásból. (Liskó, 2008)

Miután bevezették, hogy a tankötelezettség 18 életévig tartson jelentősen javult az iskolában benn maradók aránya. Míg 1995-ben a 18 évesek mindössze 41%-a volt iskolás, ez az arány tíz évvel később 82% lett. Magyarországon a korai iskola elhagyók aránya az Európai Unió átlag felett van, de 2002 és 2006 között változatlan volt, azaz 12,4%. (<http://adatbank.mtaki.hu/files/dokum/8.pdf>). Szintén aktualitásra hívja fel a figyelmet az, hogy a tankötelezettség 16 éves korra való visszaszorítása hogyan befolyásolja majd az adatokat. Nehéz a fiatalok lemorzsolódásának nyomon követése, főleg, ha a fentebb említett sok értelmezést is figyelembe vesszük. Ha az egyik „legsúlyosabb” esetet hozom példának, tehát, hogy a fiatal nappali tagozatos iskolarendszertől morzsolódik le, akkor a tanulók iskolai jogviszonyának megszűnését kell figyelemmel kísérni. Arról, amikor a tanuló mind a formális, mind pedig a nem formális tanulásnak is búcsút mond, csak úgy kapható adat, ha ismerjük az egyén életútját, tanulási pályafutását. (<http://adatbank.mtaki.hu/files/dokum/8.pdf>) A 2005-től bevezetett egyedi oktatási azonosító alkalmas arra, hogy a tanulói azonosítóhoz hozzárendeljenek egy iskolai

azonosító számot is, így amikor a diák iskolát vált, vagy elhagyja azt, az megjelenik a rendszerben. A tanulókról adatokat gyűjtenek az OKTAZON adatbázisban, aminek kapcsán felmerült az igény, hogy a lemorzsolódási arányt ennek alapján mérjék. Ezekből kiindulva 2008-tól az iskolák kötelesek kitölteni egy úgynevezett lemorzsolódási adatlapot, ahol az jelenik meg, hogy a tanuló iskolai pályafutásának melyik részén hagyta el az iskolát. Logikus, hogy a lemorzsolódás igazolásához legalább két tanév adataira van szükség, a bejelentkezési és kijelentkezési tanévére. (<http://adatbank.mtaki.hu/files/dokum/8.pdf>)

Olyan általánosságok láthatók, minthogy a középfokú képzésből elsősorban szakiskolákból maradnak ki, így szükségesnek látszik a magyar szakiskolák megújítása, ami ma a leghátrányosabb helyzetű tanulók továbbtanulási formáját képezi. (Liskó, 2008. 95.p.) Németh Szilvia cikkében szintén foglalkozik azzal, hogy a fiatalok mikor „hullnak ki” az oktatási rendszerből. A maximum általános iskolai végzettséggel rendelkezők általában hetedik vagy nyolcadik évfolyamon hagyják ott az iskolát. A középfokú oktatás esetében pedig a tízedik osztály kritikus a tanulók életében. (Németh, 2008.)

1.4.2. Lehetséges okok

A különféle okokat próbálták az Európai Unió szintjén is kutatni, és itt is hangsúlyozzák, hogy a lemorzsolódás hátterében húzódó okok kialakulása is folyamatként kezelhető. Összetett gazdasági, földrajzi, társadalmi, kulturális és családi okokból állnak- ám erőteljesen egyéntől függőek. Kapcsolódhatnak a gyenge iskolai teljesítményhez és a motiváció hiányához. Ebből is látszik, hogy valóban hasonlít az iskolai kudarcra, illetve annak egyik eredménye is az iskolai lemorzsolódás lehet.

(Forrás: <http://www.europarl.europa.eu/committees/en/cult/studiesdownload.html?language=Document=HU&file=48751>)

A Györfi Éva által írt cikk azzal foglalkozik, hogy vajon rá lehet-e világítani bizonyos tényezők alapján arra, hogy ki esélyes iskolai tanulmányai alatti lemorzsolódásra. Havas Gábor és Liskó Ilona tanulmányaira hivatkozik, ahol kutatták, a hátrányos helyzetből adódó kudarcokat és következményeiket, a tanulók pályaválasztási előzményeit, motivációit, tanulási nehézségeit és magatartási problémáit. Ám ezen tényezők között nem szerepel iskolán kívüli dimenzió, sem az, hogy megnézzék, hogy az egyes életkorokban elszenvedett kudarcok egymásra épülnek-e, avagy sem. Havas Gábor óvodavizsgálatára hivatkozik, amiből kiderül, hogy pont ott nem megfelelő az óvodák férőhelye, ahol erre

igazán nagy szükség lenne. Megfigyelhető az a jelenség, hogy a gyermek be van írva az óvodába, ám mégsem jelenik meg nap, mint nap az intézményben. Ők már jó eséllyel tartozhatnak azok közé, akik kimaradnak az iskolából. Megfigyelhető, hogy azok, akik nagyon nagy óraszámban hiányoztak az iskolából, leginkább azért tették ezt, mert az iskolához fűződő attitűdjük negatív, és addig is kevesebb időt kellett bent tölteniük olyan légkörben, ahol nem szívesen vannak. Sajnos minél nagyobb az iskolában a tanulói létszám, annál kevésbé látszik megvalósíthatónak az egyénre szabott segítségnyújtás, ami sok esetben azért megelőzhetővé tenné a „tényleges” lemorzsolódást, és esetenként ekkor „csak” pályaváltás történne. A tanulók lemorzsolódása mögötti oknak itt a rossz iskolai közérzet és a nevelési problémáik megoldásának hiánya szerepel. (Györfi, 2009.)

1.4.2.1 Lemorzsolódást befolyásoló tényezők

Több helyen található olyan kutatás, ahol arra keresik a választ, hogy a tanulók bizonyos jellemzői hogyan hatnak a lemorzsolódás felé vezető úton. Ilyen például a szülők végzettségének kapcsolata a gyermekek iskolai végzettségével. Az alacsony végzettségű fiatalok esetében az Ifjúság 2000 adatbázis is alátámasztja azt, hogy az ilyen gyermekek szüleinél is nagy arányban fordul elő az, hogy csak általános iskolai végzettséggel rendelkeznek. Ez azt jelenti, hogy az édesapák több mint fele, illetve az édesanyák közel háromnegyede rendelkezik legfeljebb általános iskolai végzettséggel. Az ő esetükben pedig még inkább megjelenik az újratermelődés, vagyis, hogy a gyermekek sem tudnak túljutni szüleik iskolai végzettségénél, illetve az ő esetükben a gazdasági inaktivitás egyharmados. Azok körében, akik még befejezett általános iskolai végzettséggel sem rendelkeznek, a gazdasági aktivitás egyharmados (Németh, 2008.), ebből látszik, hogy már „pár osztály” elvégzése is mekkora esélyt jelent a munkaerő piacon.

1.4.2.1.1 Hátrányos helyzet, mint befolyásoló tényező

Külön kutatások foglalkoznak a roma tanulók lemorzsolódásával. Mind Németh Katalin, mind pedig Papp Z. Attila cikkében ilyen felmérésekről olvashattam. Ilyen az Integrátor Alapítvány jóvoltából készült kutatás, ami három régió (Budapest, Dél-Dunántúl, Észak-Magyarország) szakiskoláiban kapott helyet. A 250 iskola közül 186 válaszolt a nagyrészt roma származású kérdezőbiztosoknak. Betekintést kaphattam ezen iskolák legfőbb jellemzőire, hogy milyen településtípuson működnek, milyen oktatási formával, ki az

iskolafenntartó, hány főből áll az iskolai vezetőség, milyen a pedagógusok nemi eloszlása, illetve, hogy mekkora arányban vannak nem pedagógiai végzettségűek az iskola alkalmazottai között. Ezután tudtam meg adatokat az iskolába jelentkezők számáról, és az iskolába felvételt nyert tanulók arányáról, majd a diákok jellemzőiről. Az iskolákról általánosságban elmondható, hogy tanulók mintegy 35%-a halmozottan hátrányos helyzetű. (Papp, 2008.5.p.) „A közoktatásról” szóló 1993. évi LXXIX. törvény 2007. évi LXXXVII. tv. 20. §-a módosítja a Kt. 121. § (1) bekezdésének 14. pontját és ezzel a hátrányos helyzetű, azon belül a halmozottan hátrányos helyzetű gyermek, tanuló fogalmát. A módosítás alapján hátrányos helyzetű gyermek, tanuló:

- az akit, családi körülményei, szociális helyzete miatt a jegyző védelembe vett, illetve akinek rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre való jogosultságát a jegyző megállapította; e csoporton belül halmozottan hátrányos helyzetű
- az a gyermek, tanuló, akinek a törvényes felügyeletet ellátó szülője a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvényben szabályozott eljárásban tett önkéntes szülői nyilatkozata szerint – óvodás gyermek esetén a gyermek három éves korában, tanuló esetében a tankötelezettség beállásának időpontjában legfeljebb az iskola nyolcadik évfolyamán folytatott tanulmányait fejezte be sikeresen;
- halmozottan hátrányos helyzetű az a gyermek, tanuló is, akit tartós nevelésbe vettek.”

E szabályozás 2013. szeptember 1-ig hatályos, utána helyébe lép A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény. Ebben kimondják, hogy a hátrányos és a halmozottan hátrányos helyzetű gyermek, tanuló fogalma már a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvény szerint történik.

A fentebb említett iskolák mintegy 15%-ában működik speciális szakiskola, ahol az elsősök közel 40%-a roma származású. Az Integrátor Alapítvány felmérésénél, az iskoláknál a lemorzsolódást a vezetés által kitöltött adatlap alapján lehet vizsgálni. A vizsgálatot megelőző három évben, az iskolákban 27,81%-os átlagos lemorzsolódási arány figyelhető meg, a roma tanulók száma pedig évfolyamonként csökken 1,5-2,5%-kal. 2006/2007-es tanévben az összes lemorzsolódó aránya 27,81%, a romák körében 45,44%, a nem romák körében pedig 21,38%. (Papp, 2008. 15-19.p.)

Papp Z. Attila cikkében megjelenő kutatásban szerepel, hogy az iskolai lemorzsolódás szoros összefüggést mutat a tanulók iskolához fűződő viszonyával, legalábbis az iskolavezetés szerint. A tanulók szociális motivációit szintén egy lehetséges oknak jelölik

meg. Jelentése, hogy a diákok meghatározó társas kapcsolatait, amelyek meghatározzák az iskolai motivációt, nem megfelelőek. Ez azt jelenti, hogy a pedagógusok nem érzik saját „csődjüknek” a tanulói létszám csökkenését, ám a válaszadók egy része szerint a lemorzsolódás hátterében vannak mélyebb, oktatásszerkezeti problémák is. Szóba kerül a diákok feszültségoldó szerek alkalmazásának hatása is a lemorzsolódásra, mivel a vezetők szerint, ezek „kisodorják” a diákot a képzésből. (Papp, 2008. 24. p.) Feszültségoldó szerek alkalmazására akkor van szükség, ha a fentebb felsorolt tényezők közül valamelyikben is elégedetlenség tapasztalható a gyermek részéről. Vegyük például csak a szülőkkel való rossz viszonyt alapul, ami kihatással lehet az iskolai eredményekre, jegyekre, amik feszélyezhetik a gyermeket, főleg a pedagógus nem megfelelő hozzáállása esetén. Ezek mindegyike külön-külön már feszültségoldó szerek használatához vezetne, nem még akkor, ha összességében mind megtalálható a diák életének bizonyos szakaszában.

Szakiskolai tanulók esetében különösen fontos a szakmaválasztás, ami Papp Z. Attila cikke szerint 75%-ban már a felvételi, illetve a beiratkozás alapján eldőlt, holott ezek a beszélgetések csekély jelentőségűek az osztályba soroláskor. (Papp, 2008. 5. p.) Az, hogy a szakmaválasztás az egyénnek megfelelő legyen, vagyis alkalmazkodjon az érdeklődéséhez, képességéhez és emellett még a munkaerő piacon is „élhető” szakma legyen nagyon nehéz feladat, de ennek megtalálása szükségszerű. Minél inkább megtalálja a tanuló a neki való szakmát, feltételezhetően annál kisebb arányban fogja elhagyni az iskolát a szakma tanulmányának fázisában. Ebben is megmutatkozik a pályaaorientáció szerepe a lemorzsolódás visszaszorításában. Nem csak én magam tűztem ki célul azt, hogy minél több nyolcadikost segítsék felkészíteni a nehéz döntés meghozatalában, hanem az egész andragógus társadalom egyik célja is ez.

1.4.3 A lemorzsolódás csökkentésének lehetséges módjai

Az iskolai lemorzsolódás csökkentésére tett iskolai kísérletekről Papp Z. Attila cikkéből kaphatunk egy kis ízelítőt. (Papp, 2008.) Kutatást végeztek arról, hogy az iskolai pedagógiai programban szerepel-e bármilyen megoldási javaslat. A gyakorlatban sokszor az látható, hogy az általános iskolában nem is próbálják a lemorzsolódás irányába haladó diákokat segíteni, minél inkább próbálnak tőlük megszabadulni. (Györfi, 2009.) Mikor a kimaradók munkaerő piaci helyzetét vizsgálták elég elkeserítő, de nem meglepő adatot kaptak. A kimaradók, mintegy 40%-a marad munka nélkül, egyharmaduk „fekete” munkát

vállal, egynegyedük pedig másik iskolában folytatja tanulmányait. (Győrfi, 2009.)

Pozitív, hogy a Papp Z. Attila kutatásban azt írja, hogy van megoldás, bár az ezekre irányuló javaslatok megvalósítása nem feltétlenül csak magától az iskolától függ. Megjelenik a szülőkkal való gyakoribb és mélyebb kapcsolattartás, a diákok korrepetálása, fejlesztése és a pedagógiai munka erősítése. (Papp, 2008. 27. p.) Látszik, hogy az ebben szereplő javaslatok megvalósítása függ a szülőktől, az iskolavezetéstől, a pedagógusoktól és maguktól a diákoktól is. Ebből következik, hogy ha egy iskola szintjén a probléma megoldása ilyen összetett, akkor hasonló komplexitás várható országos szinten is.

Győrfi szerint évek óta napirenden van a közoktatási rendszer felelősségének kérdése, hiszen megfelelő eszközök igénybevételének segítségével sem képes megakadályozni a (halmozottan) hátrányos társadalmi helyzet és alacsony iskolázottság átörökítésének folyamatát. Ráadásul a főként hátrányos helyzetű gyerekeket oktató szakiskolákban nem is került sor érdemi fejlesztésekre. (Győrfi, 2009.)

Az Európai Unió szintjén is dolgoztak ki stratégiákat, a lemorzsolódás lecsökkentésére. Két szintet lehet megkülönböztetni, az egyik a megelőző stratégia, a másik pedig az újra beillesztő stratégia. A megelőző stratégia jóval költséghatékonyabb a másikinál, hiszen, ha megakadályozzuk egy probléma kialakulását, akkor nem kell annak kezelésére is költenünk. Ám a megelőzés jóval nehezebb is, az oktatási folyamat más-más szakaszában más-más módszereket, eszközöket kell használni az eredményesség érdekében. Elmondható, hogy a lemorzsolódás veszélyének jobban kitett fiatalokat külön támogatása és az oktatási rendszer javítása együttesen jelenthet hatékony megoldást. Hangsúlyozzák a tanácsadás és a pályaorientáció szerepét, hiszen ezek nemcsak abban segítik a diákokat, hogy egy helyes döntést hozzanak meg arról, melyik iskolában és milyen szakon folytassák tanulmányaikat, hanem mivel lehetőséget ad a fiataloknak arra, hogy megismerjék saját magukat, nagyobb önbizalommal fognak rendelkezni, és sokkal nagyobb lesz a motivációjuk is. Ennek köszönhetően jobban ismerik majd magukat, a saját tanulási pályafutásokat és esetleges szakmai előre menetelüket is jobban fogják ismerni. Ez azzal az érzéssel fogja őket eltölteni, hogy képesek irányítani saját maguk sorsát, így az élet más területein is könnyebben hoznak majd döntést. Mindezek fényében látszik, hogy a diákok nagyobb valószínűséggel fognak olyan döntést hozni általában a tanulmányaikról, amik nekik kedvező és megfelelő.

Újra beillesztési program keretében az egyének második esélyt kapnak arra, hogy amit korábban nem fejeztek be, most megtegyék. Hangsúlyozandó, hogy a második esély iskoláiban nem feltétlenül gyerekek tanulnak, sőt legtöbb esetben ez nem így van. Ebben a

körben a tanulók nagy része felnőtt, akiknek teljesen más a tanuláshoz való viszonyuk, illetve a tanulási módszereik is, mint valamikor fiatal korukban volt. Emellett meg kell említeni, hogy nyilván az időbeosztásuk is átalakult, sokan dolgoznak, vagy gyermeket nevelnek, miközben próbálják pótolni hiányosságaikat, így az ő tanításuk is külön kihívás a „hagyományos” középiskolai tanároknak, ezért is van szükségünk felnőttoktatással foglalkozó tanárookra, szakemberekre. Ha az újra beillesztési program sikeres volt, akkor is szükséges a programban részt vevők nyomon követése ahhoz, hogy a program eredményei ne vesszenek kárba. A program sikerességéhez szükséges az, hogy felismerjék a problémát, elköteleződjenek annak visszaszorítása, csökkentése mellett, megtervezzék a folyamatot, amelynek révén ezt megvalósítani kívánják, majd szükséges a politikai résztvevők hajlandósága a változásra és természetesen a szolgáltatást nyújtók együttműködése. Sajnos meg kell jegyezni, hogy az ilyen programok igen csak eseti jellegűek.

(Forrás:<http://www.europarl.europa.eu/committees/en/cult/studiesdownload.html?language=Document=HU&file=48751>)

1.5 A vizsgálat helyszínéül szolgáló megye bemutatása

1.5.1 Általánosan Nógrád megyéről

Nógrád megye az ország északi határán helyezkedik el, az Észak-Magyarországi régióhoz tartozik. Területe 2546 km², ezzel az ország második legkisebb területű megyéje, lakóinak száma 2005. év végén 214824 fő. A népsűrűség 84 fő/km². A megye lakónépessége 1980. óta folyamatosan fogy és öregszik.

A megye települései közül mintegy 60% társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott, vagy magas a munkanélküliségi ráta.

Az utóbbi másfél évtizedben a megye gazdasága, az ágazati- és szakmaszerkezete, valamint a munkaerőpiac lényegesen átalakult. A megye lakosainak képzettsége meghatározó abban, hogy milyen mértékben fogják őket foglalkoztatni. A 2005. évi mikrocenzus felvétel alapján megállapítható, hogy a 15 évesnél idősebb népességből legalább 8 általánost végzett 90,1%. A 18 évesnél idősebb korosztályból legalább érettségivel rendelkezik Nógrád megyében 34,8%, a régióban 37,5% és országosan 42,6%. A 25 évesnél idősebb korcsoportból egyetemi, vagy főiskolai végzettsége van a megyében 9,6%-nak, a régióban 10,8%-nak, országosan 14,7%-nak.

1.5.2 Nógrád megye gazdasági adottságai

A megye gazdasági adottságai nem kedvezőek. A mezőgazdaság – a domborzati viszonyok miatt, és a termőföld alacsony aranykorona értéke, vagyis rosszabb minősége miatt – a megyében nem alkalmas arra, hogy magas bevételt termeljenek belőle. Az idegenforgalom – annak ellenére, hogy a megyében található a világörökség részeként kezelt Hollókő, és a nemzetközi hírű Ipolytarnóc, – nem járul hozzá számottevően a megyei jövedelemtermeléshez.

Az ipar meghatározó szerepet tölt be a megye gazdaságában. Az előállított nemzeti össztermék (GDP) 25,3%-át produkálta a 2004. évben.

A rétsági, pásztói és balassagyarmati kistérségekben a munkanélküliségi ráta a megyei átlag alatti, míg a másik három térségben a bátonyterenyi, salgótarjáni és szécsényiben az átlagot meghaladó.

1.5.3. Pásztói kistérség bemutatása

A statisztikai térséghez 25 település tartozik, területe 552 km², ez a legnagyobb a kistérségek között. Településsűrűsége a megyei átlag alatti, 4,7 település jut 100 km²-re. A települések 53,8%-án 1.000 fő alatti a lakosok száma. Pásztó rendelkezik minden lényeges ellátási funkcióval.

1.5.3.1. Gazdasági helyzet

A térségben regisztrált vállalkozások száma az elmúlt öt évben gyarapodott, de folyamatos növekedés csak a társas vállalkozásoknál volt tapasztalható. A foglalkoztatottak számát figyelembe véve a társas vállalkozások 87,6%-a 2004.évben mikro vállalkozás (10 fő alatti foglalkoztatott) ami hasonló a megyei megoszláshoz. A társas vállalkozások 36,0%-a az ipar, építőipar ágazatban, 24,8% a kereskedelem, javítás ágazatban tevékenykedik.

1.5.3.2. Nógrád megye foglalkoztatási stratégiája

A KSH különböző jellemzők figyelembevételével besorolja a kistérségeket. Pásztó kistérsége meghatározó ágazati karakterrel nem rendelkezik a KSH szerint, nincs nagy munkaerő felszívó képessége, és válságágazatban sem foglalkoztatnak átlag felett. Ebben a kategóriában stagnáló térségnek ítélik. Egyéb gazdasági jellemzők alapján a KSH, a kistérséget felzárkózónak minősítette.

1.5.3.3. Munkaerőpiaci helyzet

A térségben a regisztrált álláskeresők aránya ingadozó mértékben ugyan, de a vizsgált időszak minden évében a megyei arány alatt volt 3-4% ponttal. Számuk a vizsgált időszakban egy 2002-ig tartó átmeneti csökkenés után növekedett és 1% ponttal meghaladta a 2000. évi értéket. Az álláskeresők száma a legdinamikusabban növekedett a kistérségek között.

Ugyanezen időszakban a Munkaügyi Központ kirendeltségén a térség munkáltatói fokozatosan csökkenő számú betöltetlen álláshelyet jelentettek be, az időszak végére közel egy harmadára esett vissza. A kereslet és kínálat viszonyaként egy bejelentett betöltetlen álláshelyre 27,6 álláskereső jutott 2005-ben.

1.5.4. Lemorzsolódás csökkentése Nógrád megyében

Szakmai gyakorlatom során megismerhettem a TÁMOP 1.1.2 „A hátrányos helyzetűek foglalkoztathatóságának javítása” nevet viselő programot, amelyben képzéseket ajánlanak különféle célcsoportok számára. A hat célcsoport közül rögtön az első a legfeljebb alapfokú iskolai végzettséggel rendelkezőké, vagyis a magyar kormány is próbál olyan intézkedéseket hozni, hogy a lemorzsolódott egyének könnyebben kerüljenek vissza a munkaerőpiacra, ha már egyszer sajnálatosan olyan helyzetbe kerültek, hogy elvesztették korábbi munkájukat. A pályakezdők és a 25 év alattiak a második célcsoport. Nem feltétlenül, de néhány esetben itt is megjelennek az iskolából lemorzsolódottak, hiszen éppen elvégezték az általános iskolát, vagy jobb esetben pár évet töltöttek a középfokú oktatás keretein belül, de még akkor is bőven 25 év alattiak, így nem minden esetben az aluliskolázottak csoportjába kerülnek besorolásra az ilyen jellegű programoknál a lemorzsolódott diákok. A programnál alacsony iskolai végzettségűeknek azok bizonyulnak, akiknek munkaerő-piaci hátrányai az alacsony iskolai végzettségéből adódnak. Ide tartozóak azok az álláskeresők, akik legfeljebb alapfokú iskolai végzettséggel rendelkeznek – 8 vagy 10 osztályos általános iskolai végzettséggel – vagy még azzal sem. Pályakezdő pedig az, akinek munkaerő-piaci hátrányai a pályakezdésből adódnak, ide tartozóak a pályakezdő álláskeresők {Flt. 58. § (5) bekezdés k) pont} szerinti pályakezdők, illetve a 25. életévüket be nem töltött álláskeresők. A képzési listát a Kormányhivatal honlapján lehet elérni, amelynek kínálatából párat, amit a Nógrád Megyei Kormányhivatal Pásztói Kirendeltségén is indítottak fel kell sorolni:

- 7-8. OSZTÁLY FELZÁRKÓZTATÓ
- 9-10. OSZTÁLY FELZÁRKÓZTATÓ
- ANGOL KER B1
- ANGOL KER B2
- CNC FORGÁCSOLÓ
- HEGESZTŐ
- HIDEGBURKOLÓ
- KERESKEDŐ, BOLTVEZETŐ
- KÖZLEKEDÉS C+E KATEGÓRIA TEHERGÉPKOCSI-VEZETŐ
NEHÉZPÓTKOCSIVAL
- KÖZLEKEDÉS D. KATEGÓRIA AUTÓBUSZVEZETŐ
- KÖZPONTIFŰTÉS- ÉS GÁZHÁLÓZAT-RENDSZERSZERELŐ
- PARKGONDOZÓ
- PÉK-CUKRÁSZ
- RAKTÁRKEZELŐ
- SZÁMÍTÓGÉPES ADATRÖGZÍTŐ
- TÁRSADALOMBIZTOSÍTÁSI ÉS BÉRÜGYI SZAKELŐADÓ
- TISZTÍTÁS-TECHNOLÓGIAI SZAKMUNKÁS

http://kmmrk.afsz.hu/engine.aspx?page=kmmrk_kepzes

Emellett számos más képzés is található, amelyek jobban is segítik a munkaerő-piaci beilleszkedést. Ilyen például az álláskereső, elhelyezkedést segítő ismeretek és a pályaaorientáció képzés, ám a fentebb felsoroltak között is megtalálható a 7-8. és a 9-10. osztály felzárkóztató képzéseket, amik jó esélyt biztosítanak az elmaradt osztályok pótlására. Viszont a tapasztalatok azt mutatják, hogy ezekre a képzésekre igencsak korlátozott a jelentkezők közül felvételt nyert személyek száma, a ténylegesen jelentkezők száma pedig igen nagy. Így sajnos, akik már sokadik alkalommal nem nyernek felvételt, mert nem abba a célcsoportba tartoznak, ahol kevés a jelentkezők száma igen csalódottak lesznek, és végül letesznek a képzésen való részvételről, így látható, hogy ezen a programon is van mit javítani. Természetes, hogy rendszeres végzésükhöz megfelelő infrastruktúrára és munkaerőre, illetve résztvevőre van szükség, ám ezek a kihívások még nem mindenhol hangsúlyosak. Valószínűsíthető, hogy a lemorzsolódottak igényt tartanak az efféle segítségre, de kevés a bátorságuk ahhoz, hogy bele kezdjenek, vagy a sok elutasítás, „nem felvétel” teljesen elkedvteleníti őket.

Fent a lemorzsolódásról írt részből is látható, hogy a lemorzsolódás egyre nagyobb figyelmet kap a szakemberek körében. Az elmúlt közel 20 évben ez a problémakör szinte csak a szociológusokat foglalkoztatta, ám ma már az Unió által kitűzött céloknak

köszönhetően, miszerint a lemorzsolódási arányt 10% alá kell csökkenteni, hangsúlyosan „megoldandó probléma” lett. Össze lehet kapcsolni az iskolai kudarcokkal, a társadalmi kohézióval és az esélyegyenlőtlenség kérdésével is. Megfigyelhető, hogy a lemorzsolódás országonként más és más, hiszen hatással van rá az adott ország jellegzetessége. Tekintve, hogy hazánkban leginkább a szakiskolai képzésben magas a lemorzsolódóak aránya, így szükségeltetik annak újragondolása, átalakítása. A köztudatba is egyre jobban szükséges lenne „bevinni” a lemorzsolódást, mint komoly társadalmi problémát, hiszen 2005-ös kutatások szerint a lemorzsolódással kapcsolatban nagyon alacsony a szolidaritás és az emberek többsége úgy gondolja, hogy lemorzsolódni csak a társadalmi ranglétra alján lévő diákok szoktak, ennek a rétegnek pedig az oktatása szerintük nem kiemelt cél, nem látják hosszú távon előnyét, így az ilyen programok indítását egyáltalán nem is támogatnák. (Szőke,2009)

Azért volt szükséges áttekinteni a főbb ismérveit Nógrád megyének, hiszen kutatásom 16 alanyából 13 Nógrád megyei, annak is a Pásztói kistérségében lakó személy volt. Két személy Pest megyei volt (Verseg, Kistarcsa), egy fő pedig Heves megyei (Zagyvaszántó)

II. A VIZSGÁLAT HIPOTÉZISEINEK BEMUTATÁSA

Pályaművem szakirodalmi áttekintésében bemutattam a lemorzsolódás fogalmának sokoldalúságát, az azzal összefüggő egyéb oktatási „jelenségeket”, azok jellemzőit, okait és azok eddig született, kialakított megoldási javaslatait.

A szakirodalom tanulmányozása után a lemorzsolódással és a lemorzsolódottakkal kapcsolatban az alábbi hipotéziseket fogalmaztam meg:

- 1. A lemorzsolódás dinamikája a munkanélküliség hullámvasút görbéjéhez hasonlóan (Siegrist és Wunderli, 1996.) leírható és vizsgálható.**
- 2. A tanulók többsége az iskolaelhagyás után munkát vállal.**
- 3. A lemorzsolódottak családjában rajtuk kívül más lemorzsolódott is található.**

III. A VIZSGÁLAT BEMUTATÁSA

Vizsgálatomban három módszert használtam, melyek egy időben kerültek alkalmazásra. A strukturált interjú célolta meg az életpálya megismerését, különös tekintettel a lemorzsolódás időszakára. Ezzel párhuzamosan hat alkalommal vettük fel az Oerter-féle értékkört. Harmadik elemként a Borgen-Amundson féle hullámvasútmodellnek megfelelően az eltérő időpontokban jellemző érzelmi intenzitások grafikonos megjelenítésére törekedtem.

Az alábbiakban a vizsgálat módszereit fogom bemutatni.

3.1. Strukturált interjú

Vizsgálati módszereim között szerepel az interjú, amelynek köszönhetően személyes találkozás révén ismerhettem meg alanyaim életútját és az abban bekövetkezett változásokat. A lemorzsolódott diákokat elég nehezen lehet elérni. Hiába volt az ismerősi körömben pár olyan ember, aki otthagyta az iskolát anélkül, hogy végzettséget szerzett, számuk még igen kevésnek bizonyult a dolgozat követelményeihez. Mindenképpen kitartottam a téma mellett, így a hólabda módszerrel próbáltam még több lemorzsolódottat felkutatni, megismerni. Első körben lakóhelyemen, Palotáson kezdtem el érdeklődni, hiszen pár évvel ezelőtt működött településünkön esti tagozatos gimnázium. Felkerestem az egyik tanárt, aki ott tanított, és aki tartotta a névadó iskolával, a képzést indító céggel a kapcsolatot. Úgy gondoltam ő a legmegfelelőbb személy arra, hogy legjobban szemléltesse számomra az esti tagozatot, és annak diákjait. 2005 és 2008 között működött az iskola, így csak az első évfolyam tudta helyben befejezni tanulmányait, de a környékbeli esti tagozatos iskolákban lehetőségük volt az érettségi megszerzésére. A SZILTOP Oktatási Nonprofit Kft. adott esélyt a lemorzsolódott diákoknak a Balassi Bálint Gimnázium közreműködésével. Nagy Kálmán tanár úr készségesen megadta az osztályába járó helybeliek nevét. A tavalyi évben Vanyarcon ugyanez a cég indított szintén esti tagozatot, így az ottani iskolavezetést is felkerestem, hátha tudnak segíteni. Adatvédelmi okokra hivatkozva az igazgatónő azt javasolta, hogy ő keresi meg a diákokat, és hogyha lesz valaki, aki szándékozik részt venni az interjún, akkor visszajelez. Ebből a kezdeményezésből nem lett eredmény, mert a mai napig nem kerestek meg. A pásztói munkaügyi kirendeltségen eltöltött gyakorlatom során megbeszéltem a pályakezdő fiatalokkal foglalkozó ügyintézővel, hogy kikeresi számomra 15-20 lemorzsolódott e-mail címét, mivel így én semmilyen adatot nem tudok meg róluk, így az adatvédelmet is

betartjuk. Itt nagy szerencsém volt, mivel nem csupán 15-20 ember elérhetőségét kaptam meg, hanem közel ötven emberét, és így jóval nagyobb volt az esély arra, hogy legyen köztük olyan, aki segít. Volt gimnáziumomban a pásztói Mikszáth Kálmán Gimnázium, Postaforgalmi Szakközépiskola és Kollégium igazgatónőjét, Herczegné Varga Ilonát is bevontam a vizsgálatomba. Ő a beírási naplók alapján tudott nekem segítséget nyújtani. Mikor megkaptam a neveket, e-mail címeket felkerestem mindenkit, részletesen szemléltetve azt, hogy miről is lenne szó, mik a szándékaim, majd megkérdeztem őket arról, hogy segítenek-e és ha igen mikor tudjuk megcsinálni az interjút. Elsőként próbainterjút készítettem két lemorzsolódottal, hogy megtudjam a strukturált interjúm kérdései érthetőek-e, minden kérdés szerepel, amire kíváncsi vagyok, illetve, hogy nem túlságosan személyeseket kérdezek, amik megakadályozhatják alanyaim kibontakozását. A próbainterjút során újabb kérdéseket építettem be strukturált interjúmbe, ennek köszönhetően kialakítottam a végleges támpontokat, ami mentén haladhat az interjú. Legtöbbjükkal személyesen találkoztam, de két személyt sajátos időbeosztásuk miatt az internet segítségével, éjszakai videó beszélgetést folytatva ismertem meg. 2012. július 30-ától készítettem az interjút 2012. szeptember 29-ig mindössze 16 fővel. Pásztó, Palotás, Szirák és Héhalom vonzaskörzetében laktak alanyaim. A nemek megoszlását tekintve 10 férfi és 6 nő képviselte saját nemét, az átlag életkor pedig 29 év.

Interjúm témakörei a következők:

- Lemorzsolódás körülményei
- Az életút megismerése
- Családi háttér
- Tanulás helyét betöltő tevékenység, szerepek változása
- Ismételt tanuláshoz való hozzáállás

Ezen témakörök mentén haladva állítottuk fel interjúalanyaimmal közösen időszalagjukat, amiben nyomon tudjuk követni az életútban bekövetkező változásait. (Lásd 3. számú melléklet)

3.2. Oerter- féle értékkör

Az Oerter-féle értékkör (Ritoókné és Petik, 1991) segítségével vizsgáltam, hogy a lemorzsolódás után, az iskola elhagyás miatt felszabaduló időt hogyan töltik ki az általam megkérdezett személyek. Az alanyok a kör egészéből elfoglalt részterület nagyságával jelölték a tanulás, család és szabadidő, illetve a munka fontosságát.

3.3. Hangulati görbe

Borgen-Amundson hullámvasút-modelljének kialakításához használt kérdőívet vettem alapul, amely a tartós munkanélküliség hatását mutatja be az álláskeresés ideje alatt bekövetkezett érzelmi változásokon keresztül. Vizsgálatom során az életút adott szakaszaiban az érzelmi állapotok intenzitásának meghatározására törekedtem. Ezen vizsgálati módszeremmel igyekeztem feltérképezni az egyén életútjában bekövetkező változásokat, abban a reményben, hogy a közös pontok meg találása segíti előre vetíteni az iskolába való visszatérés hozzávetőleges idejét.

IV. A VIZSGÁLAT EREDMÉNYEINEK BEMUTATÁSA

Vizsgálatomban arra vállalkoztam, hogy lemorzsolódott tanulók lemorzsolódásainak okait és az iskolából kilépő tanulók érzelmeinek megélését vizsgáljam az új élethelyzetben. Figyelemmel követtem azt is, hogy a tanulás helyébe mi lépett, megjelent-e az évek során az újra tanulás lehetősége, és ha igen, akkor minek hatására. Az interjú során mindenkivel részletesen átbeszéltük az életút eseményeit, melyek ebben a fejezetben bemutatásra kerülnek. Emellett egyénileg eltérő érzelmi görbék és értékek jelennek meg, amelyet szemléltetek, majd ezt követően törekszem azok összehasonlítására.

4.1 Interjú eredményeinek bemutatása

4.1.1 *Első témakör* - a lemorzsolódás körülményei (okok és megélése)

A válaszadók többsége arról számolt be, hogy nem hirtelen elhatározásból hagyták ott az iskolát, hanem ez egy megfontolt döntés eredménye lett. /„... már a második fél év elején érlelődött bennem a gondolat...” (1. interjú)/ Pár olyan eset volt, mikor nem a személy döntött az iskola elhagyásáról, hanem az iskola. /„... sokat hiányoztam és nem engedtek tovább a következő évfolyamra...” (13. interjú)/ Az okokat több csoportra lehet bontani, és vannak köztük, amik ok-okozati összefüggésben állnak. Ilyen a gyenge tanulmányi eredmény (1. 4. 12. 14. 16. interjú), mások azt említették, hogy megbuktak több tárgyból, de pótvizsgázni nem akartak (3. 5. 11. 13. interjú). Két esetben fordult elő, a nem érdekelt, amit tanultam indok (8. 9. interjú). Egészségügyi okokból csupán egy személy nem tudott továbbtanulni /„... az orvos nem engedett tovább, mert kövér voltam...” (2. interjú)/. Egy lány esetében fordult elő, hogy családalapítás miatt nem fejezte be tanulmányait. Egyéb családi okok miatt (például nagymama gondozása) két személy maradt ki az iskolából és egy hölgy konkrétan említette, hogy közép fokú intézménybe való jelentkezésekor nem tudta, hogy a szakma, amit ő tanul milyen kötelezettségekkel jár (pl. ágytál kivétel), ezt téves pályaválasztás néven csoportosítottam.

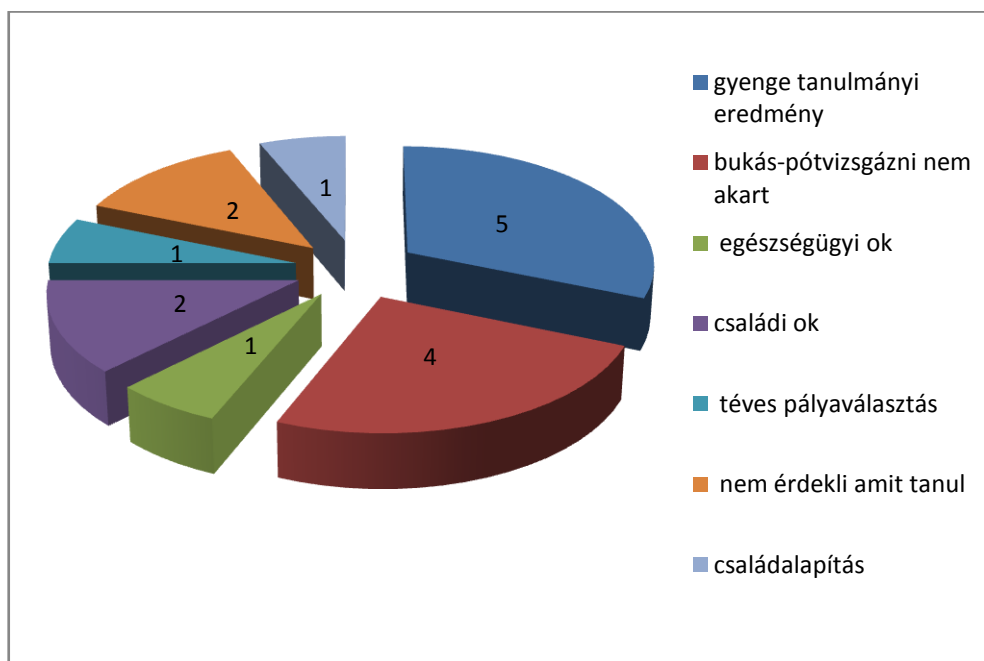
Annak ellenére, hogy a döntést ők hozták meg, nem minden esetben érintette őket pozitívan. A negatív érzelmeket megélők azt hangsúlyozták, hogy örültek, hogy „megszabadultak” az iskolától, de nem örültek annak, hogy az várta őket, hogy dolgozzanak, és az iskolai barátaikat ott kellett hagyniuk. Emellett megjelentek a pozitív érzelmek is, mint például a „... határozott voltam, örültem, hogy nem kellett többet

tanulni, és elmehettem dolgozni...” (4. interjú) vagy az „... akkor sem bántam és most sem bánom, hogy eljöttem...” (7. interjú).

Azok közül, akik negatívan élték meg lemorzsolódásukat előfordultak olyan esetek is, ahol megfogalmazódott, hogy az iskolarendszer felé többet nem akar fordulni. „... engem nem engedtek át, a másik gyereket igen, igazságtalan az egész, egyáltalán nem is akarok többet az iskola felé nézni emiatt...” (13. interjú)

A témakörnek megfelelően szeretném bemutatni második interjúmat. Az okok feltárása magában is összetett feladat, de ezen alanyomnál külön nehézséget okozott. „2004-ben kezdtem el cukrásznak tanulni, konkrétan második év végén kellett volna szakosodni. Ezt orvosi vizsgálat nélkül nem lehet, de engem az első vizsgálat során nem engedtek tovább cukrásznak tanulni, mondván, hogy túl kövér vagyok. Egy másik lányt, akinek hasonlóak voltak az értékei továbbengedtek, így fellebbeztünk, gondolva, hogy másodfokon majd továbbengednek, de pofára estünk. Azt mondták keressek másik szakmát iskolán belül, de nekem egyik sem tetszett, én csak cukrász akartam lenni. Pékáru eladónak sem engedtek, így ruházati kereskedő évfolyamba kerültem, ami egyáltalán nem érdekelt. Rossz jegyeket kaptam, ami a cukrászaton nem volt jellemző, de mivel nem érdekelt így nem is tanultam rá, mert minek...” Látható, hogy a kiinduló ok az egészségügyi alkalmatlanság volt, de az ezt követő pályamódosítás tetézte a problémát, az ottani gyenge tanulmányi eredmény pedig egyenesen az iskola elhagyásához vezetett.

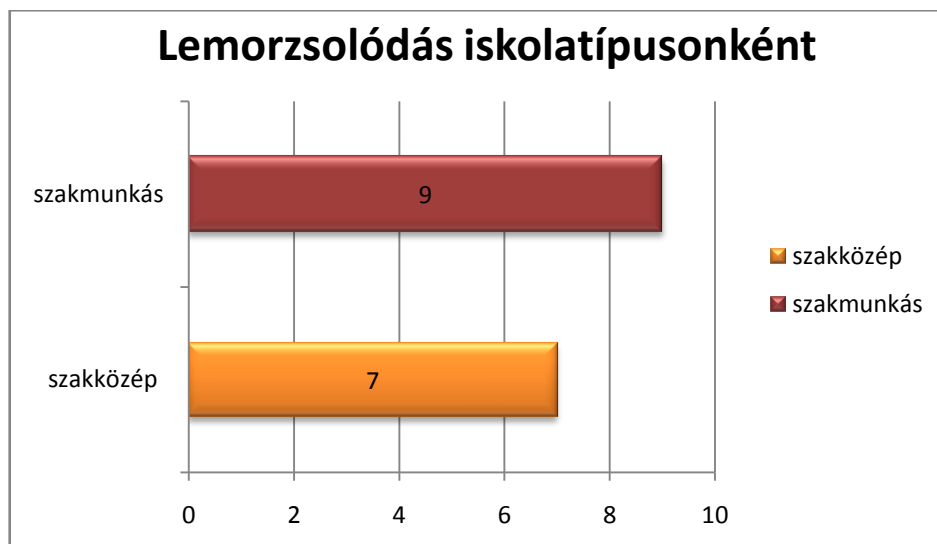
Lemorzsolódás okait bemutató ábra

3. ábra N=16

Saját, 2012

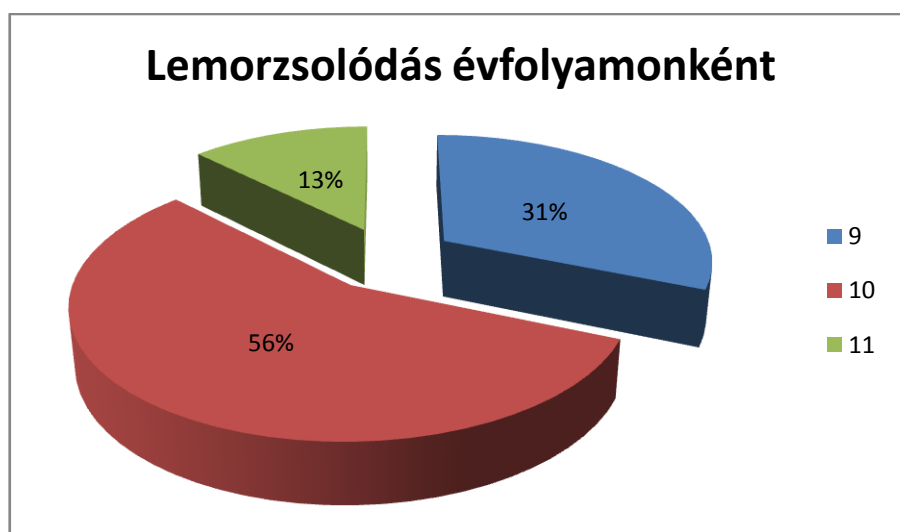
A lemorzsolódás körülményei közé tartozik az is, hogy milyen iskolatípusból és hányadik évfolyamról történt az iskolarendszerből való kilépés. A tizenhat interjúalanyom közül senki nem járt gimnáziumba, 43,75 %-uk szakközépiskolában, 56,25%-uk szakmunkásképzőben kezdte tanulmányait. A szakirodalmi áttekintésben is leginkább az jelenik meg, hogy az iskola elhagyás problémája főként a szakiskolákban jelentkezik.

4. ábra N=16

Saját, 2012

Az évfolyamokat szemrevételezve látható, hogy kilencedik osztálytól egészen a tizenegyedik osztályig találkozhatunk lemorzsolódó tanulókkal. Kilencedik évfolyamról 31,25%, tízedikből 56,25% és tizenegyedik osztályból 12,5% tanuló jön el véglegesen. Jól látható, hogy ahogyan a szakirodalmi áttekintésben is írtam, a legtöbben tízedik évfolyamról morzsolódnak le.

5. ábra N=16

Saját, 2012

4.1.2 Második témakör- az életút megismerése

Az, hogy mind a 16 interjúalanyom életútját bemutassam részleteiben, elég terjedelmes lenne, de az érdekesebb sorsokat fontosnak tartom leírni.

Első interjúalanyom 34 éves, 16 évesen morzsolódott le egy mezőgazdasági szakmunkás 10. osztályából. Az általános iskolában évet nem ismételt, de két év végén is pótvizsgáznia kellett nyelvtanból és matematikából. Szakiskolai tanulmányai során baráti viszonya volt osztálytársaival, és tanáraival sem volt összeződése. Az elméleti tárgyakat nem szerette, de a gyakorlati órákon mindig részt vett, és általában négyes-ötös érdemjegyeket szerzett belőle. Második év második félévétől már érlelődött benne a gondolat, hogy minek tanulni, ha dolgozni is lehet? Tanárai biztatták, mindig mondták neki, hogy „tanulj, több van benned”, de ő ezen szavak hatására annál inkább nem tanult. Szülei végzettségüket tekintve 8. általános iskolai bizonyítvánnyal rendelkeznek, rajta kívül a családjában már bátyja is lemorzsolódott, majd a későbbiek folyamán unokahúga is, de lemorzsolódásakor nem hátrányos helyzetű. Az iskolából kimaradás után rögtön dolgozni kezdett, igaz feketén. Két év alatt dolgozott mezőgazdaságban és építőiparban is, mint segédmunkás. 1996-ban, két évre az után, hogy otthagyta az iskolát, unokaöccse elballagott ugyanabból az intézményből, ami negatívan érintette. Ahogy ő fogalmazott: „rossz volt visszamenni oda, tudva, hogy én is állhattam volna már ott kint, és ballaghattam volna az iskolából, de annak örültem, hogy unokaöcsém befejezte szakmáját.” Ugyanebben az évben megszerezte a B és C kategóriás jogosítványt, majd 5 évig egy mezőgazdasági cégnél dolgozott. 2000-ben megszerezte az E kategóriás jogosítványt, ezt követően a Magyar Honvédségnél sofőrként volt alkalmazásban. 2004 és 2009 között egy másik környékbeli mezőgazdasági cégnél dolgozott, és ez időben küldte el a munkahely, hogy szerezze meg a mezőgazdasági erőgépkészítési képesítést. 2008-ban önszántából elvégzi a nemzetközi áru fuvarozói vizsgát, mivel olyan szándéka volt ez idő tájt, hogy hasznosítja megszerzett jogosítványait és nemzetközi viszonylatban áru fuvarozó lesz, de végül maradt a mezőgazdaságnál. 2009-től a munkahelyen bekövetkező változások miatt visszament az első helyre, ahol szintén mezőgazdasági munkát végez. Feltettem neki azt a kérdést, hogy nem fejezné-e be ugyanazt a szakmát, amit elkezdett, ha már benne dolgozott és dolgozik a mai napig? A válasza az volt, hogy minek? Elmondta, hogy munkahelyén van érettségivel és technikummal rendelkező traktoros is, és kevesebb pénzt kapnak, mint ő, így nem érzi

magát motiválnak. Akkor, ha a cég kérné tőle, és támogatná benne, akkor esetleg befejezné, amit elkezdett, de máskülönben nem érzi szükségét.

Második interjúm alanya volt az, aki miatt elkezdett érdekelni a lemorzsolódott fiatalok helyzete. Ő egy 22 éves lány, aki 17 évesen hagyta félbe tanulmányait egy szakközépiskola 11. évfolyamán. Családját tekintve szülei iskolai végzettsége 8. általános, édesapja is, és édesanyja is félbehagyta középfokú tanulmányait és községben laknak. Kíváncsi voltam, hogy mi az, amiért valaki az utolsó év előtt állva hagyja ott az iskolát. Általános iskolában semmilyen tanulási problémával nem küzdött, így egyből felvételt nyert abba az iskolába, ahol cukrásznak szeretett volna tanulni. Két év elteltével került sor a szakosodásra, ahol az orvosi vizsgálat során nem engedték cukrásznak tanulni, mondván, hogy túlsúlyos és még a cukorszintjével is baj van. Megfellebbezték az ítéletet, de másodfokon is elmaradt a várt eredmény. A lánynak elég volt saját problémája, hogy orvosok döntenek az ő sorsáról, és teszik tönkre az életét, de az még jobban fájt neki, hogy egy másik lányt, aki hasonló értékeket kapott az orvosi vizsgálat során, továbbengedték. Ekkor az iskolában lévő többi szak közül kellett választania, ő az élelmiszerkereskedő szakot választotta volna, de oda sem engedték, így ruházati kereskedő évfolyamra helyezték át. A többiekhez képest alapozó tárgyak szintjén le volt maradva, és nem is érdekelte ez a szak, így nem tanult, gyenge tanulmányi eredménye miatt pedig úgy döntöttek a szülőkkel, hogy másik iskolában folytatja tanulmányait. Kilépett az iskolából, ám a másik iskolában, ahol cukrásznak tanulhatott volna túljelentkezés volt, így nem vették át. Ahogy ő mondta: „két szék közül a pad alá estem, de ekkor sem keseredtem el, mert bíztam abban, hogy a munkaügyi központban majd el tudom végezni a cukrászképzést.” A munkanélküli hivatalba bejelentkezve ügyintézőjének elmondta helyzetét, majd az ügyintéző saját belátása szerint nem a cukrász tanfolyamot ajánlotta, hanem a varrónőit, így teljesen elkeseredett, hogy ott sem tud élni a lehetőséggel. Más iskolákat keresett ekkor, de a környékben nem volt, kollégista pedig nem akart lenni, mert tudta, hogy az nem neki való, így a mai napig nem fejezte be a cukrász szakmát, és érettségét sem szerzett. A lemorzsolódás évében párkapcsolatban élt, 2011-ben pedig összeköltözött párjával, aki azt mondta neki, hogy: „nyugodj meg, majd én eltartalak”. Ez a mozzanat hozzájárult ahhoz, hogy a lány ne keressen állást sem, háztartásban maradjon és így kényelmesen élhessen. Azt a szakmát, amit annyira szeretett otthon tudja üzni, a családtagoknak süti, és ez éppen elég ahhoz, hogy jelenlegi vágyait kielégítse. A lemorzsolódás napján dühös volt az orvosra, amiért nem engedte tovább, és amiért ide jutott. Másnap és az első hónap nagy részében még reménykedett abban, hogy más iskolában be tudja fejezni szakmáját, de

kicsit is félt attól, hogy hogyan fogják fogadni ott. Három hónap elteltével bejelentkezett a munkaügyi hivatalba, és ott abban bízott, hogy legalább valami neki való állást tudnak ajánlani, de mivel csalódnia kellett így már beletörődött a helyzetébe, abban reménykedve, hogy majd a későbbiek során talál valamit. Mikor az első két évben sem történt semmi, már nagyon elkeseredett.

Harmadik interjúalanyom 31 éves férfi, aki 16 éves korában morzsolódott le szakmunkásképző szobafestő-mázoló évfolyamról 9. osztályból. Gyenge tanulmányi eredményt ért el, több tárgyból pótvizsgáznia kellett volna, de nem akart, így nem is ment el a pótvizsgára, és a következő évet el sem kezdte. Nyáron végzett munkát a településén található gyógynövény feldolgozó üzemben, mindig beugrott, ha helyettesíteni kellett, aztán feketén dolgozott ott állandóan, végül pedig hivatalosan is ott kezdett el dolgozni és azóta is folytatja munkáját. 2006-ban szerzett B kategóriás jogosítványt, más képzésen nem vett részt. Elkezdett szakma tanulását nem is folytatná tovább, targoncás és biztonsági őr képzést vállalna önszántából. Ennek ellenére öccsétől megtudtam, hogy a munkahely ajánlott fel neki targoncás képzést, amiben támogatták volna mind szabadsággal, mind pedig anyagilag, és mégsem ment el.

Harmadik személy időszalagja

1981	1988	1996	1997	2001-2012	2006
Születés	Ált.isk kezdete	Ált. isk. vége, szobafestő-mázoló szak	Lemorzsolódás, nyári munka	Fitopharma Kft-nél betanított segédmunkás	B kategóriás jogosítvány megszerzése

1. táblázat

Saját, 2012

Negyedik interjúm alkalmával egy 23 éves községben élő férfit kérdeztem meg. 17 évesen lépett ki a szakközépiskolából, ahol tanult. Kilencedik évfolyamon évet ismételt, de átirányították a varrónőkhöz, mondván, hogy ott volt hely. Rengeteget hiányzott, lusta volt, ebből kifolyólag gyenge tanulmányi eredménye miatt jött el az iskolából. Édesapjával dolgozott feketén, eközben két alkalommal is próbálkozott esti képzés megszerzésével, de onnan is eljött mindig. Kérdeztem, hogy mi indította el, esti tagozatos gimnáziumi képzésen, a válasz pedig az volt, hogy a haverok mondták. Ebből látszik, hogy a baráti körnek igenis lehet felhúzó, motiváló ereje, igaz még nem teljesen kiforrott a helyzet, hiszen mindkét próbálkozás újabb kudarcot jelent a tanulmányok során. Azonban pozitívként meg kell említeni, hogy próbálkozik a fiatalember, és bízom benne, hogy

egyszer elég érett lesz arra, hogy meg is szerezze az érettségit, ne csak elinduljon a felé vezető úton. Tesco-ban először árufeltöltőként alkalmazták, majd a biztonsági őr képzés elvégzése után ilyen munkakört töltött be. Volt telefon- és internet bekötő munkakörben is, jelenleg pedig egyik barátja boltjában dolgozik eladóként.

Hetedik alanyom 40 éves nő, aki 16 éves korában morzsolódott le egy egészségügyi szakközépiskola 10. évfolyamáról. Nála jelent meg a téves pályaválasztás. Konkrétan elmesélte ennek folyamatát. Elmondta, hogy jó tanuló volt, ezért mindenképp szeretett volna középfokú végzettséget szerezni, ebben tanárai támogatták is. Úgy gondolta, hogy a közelben szeretne tanulni, így megjelölték az egyik közeli iskolát, de a tanárok úgy gondolták, hogy a szakközépiskolai tagozattal jobban jár, mivel érettségit is szerez és egészségügyi szakmája is lesz. Ennek ő is örült, mivel volt egészségügybe bevezető tantárgyuk, és ő úgy gondolta, hogy ott majd csak csecsemőkkel kell foglalkozni. Második évben mentek el szakmai gyakorlatra egy kórházba, ahol is szembesült azzal, hogy neki kéne kivinni az ágytálakat is, amitől rosszul lett, és tudta, hogy ez a szakma nem neki való, így otthagyta az iskolát. Itt igazán megmutatkozik, hogy a tanárok a gyermekek segítségénél csupán az érdemjegyeket vették figyelembe, azt, hogy milyen egyéb képességek kellenek magához a szakmához, és hogy azzal rendelkezik-e a tanuló, már nem tartották szem előtt. Egyáltalán nem bánta meg, hogy akkor az iskolából való kilépés mellett döntött, és a mai napig nem változott a véleménye. Azt mondta „... most nem lenne jobb betegek között éhbérért dolgozni...”. Párjával már abban az évben összeköltözött, a következőben összeházasodtak, és iskolaelhagyás után két évvel született meg gyermeke. 1991-ben érettségit szerez, mivel iskolából való távozás után egy évvel visszament ugyanoda, csak már a gimnáziumi részébe. Miután lejárt a GYES, 3 hónapig egy gyógyszerárban dolgozott, de kisfia betegsége miatt még 6 évig otthon volt vele. 2000-ben elvégzett egy postai kézbesítő tanfolyamot, hogy a postán tudják alkalmazni, ahol 3 évig dolgozott, majd két évig munkanélküli ellátásban részesült, és közben számítógépes ismeretekre tett szert. 2005 és 2009 között egy mezőgazdasági cégnél dolgozott adminisztratív munkakörben, ám a cég főnökség váltása miatt egy évig újból a munkaügyi központban volt regisztrált munkanélküli. 2010 és 2012 között üzletkötő munkatárs egy szemétszállító cégnél, ám munkaszerződése augusztus 31-én lejárt, és azt követően nem tudja, hogy mi lesz vele.

Tizenötödik alanyom egy 37 éves nő, aki 15 évesen a szakmunkásképző első évfolyamáról morzsolódott le. Ő ekkor tudta meg, hogy anyai örömök elé néz. Nagyon sokat tanakodtak otthon, hogy megtartsák-e a babát, így egy közös családi döntés eredménye volt, hogy kisfia akkor megszülethetett. Viszont ennek tudatában, szeptemberben már nem ment

viszsa az iskolába. Még gyermeke születése előtt összekötötte életét párjával, majd GYES-en volt, azt követően pedig 6 évig háztartásbeliként tevékenykedett. 1997-ben állt ismét munkába, ám nem sokkal utána megtudta, hogy újabb anyai örömök elé néz, így félbehagyta a munkáját. 2001-ben jelentkezik a munkanélküli központba és képzések sokaságát végzi el hat év alatt, miközben megszületett harmadik gyermeke. ABC eladói, boltvezetői és vendéglátói-üzletvezetői végzettséget szerez, és saját büfét kezd üzemeltetni. Ez két évig működött, ezután pedig a Lear-ben kezdett dolgozni, mint operátor, és jelenleg is itt áll alkalmazásban.

A fent leírt hat személy életútjából is látszik, hogy nagyon különböző emberi sorsokkal találkoztam az interjúk során. Mindenkinek más körülményei voltak a lemorzsolódáskor és hogy ezeket megértsük, nem lett volna elég csupán kérőívben kérni válaszaikat. Ezen helyzetek nem minden esetben vezetnek iskola elhagyáshoz, és a bemutatásra kerülő életek között nem találhatunk túl sok közös sajátos jellemzőt. 50%-uk szakközépiskolába, másik 50%-uk pedig szakmunkásképzőbe járt, más életkorban hagyták el az iskolát és más évfolyamról is, és az okok hátterét is más-más elem alkotja.

4.1.3 Harmadik témakör- Családi háttér

Szükséges megvizsgálni a lemorzsolódók családi hátterét is, mivel itt komoly összefüggéseket vélhetünk felfedezni. Interjúmban kérdéseket tettem fel a szülők iskolai végzettségére vonatkozóan, illetve arra is, hogy családon belül volt-e kapcsolatban más is az iskolaelhagyással. Vizsgáltam, hogy a település jellege, a roma származás és a hátrányos helyzet befolyással bír-e lemorzsolódásra.

Az összes interjúalanyom közül a családokban hat személynél fordult már elő más közvetlen rokon (pl. testvér, vagy szülő) iskolaelhagyó magatartása. A többiek esetében ez nem jelent meg, mint ráható tényező. Hátrányos helyzetű csupán egy fiatalember volt, aki nevelőszülőknél nevelkedett és ebből az iskolából való kilépés során volt is problémája /„... az iskola nekik küldte a papírt, pedig akkor már nagymamámnál laktam inkább, és túlkésőn tudtam meg, hogy ki akarnak rúgni...”(13. interjú)/. Tizenhat személyből csupán öt lakik városban, a többi tizenegy községben lakik, így feltételezhető, hogy a kisebb településeken élők nagyobb arányban morzsolódnak le, de ilyen kis mintánál erre nem vállalkozhattam.

A szülők iskolai végzettségét tekintve az édesanyaké a következőképpen alakult. Hat főnek rendelkezett az édesanyja 8. általános iskolai végzettséggel, egy személynek diplomával,

négy főnek érettségivel, két-két főnek szakközépiskolai, illetve szakmunkás bizonyítványa van és egy személy nem tudta édesanyja végzettségét.

Édesanyák végzettség szerint

Hány fő?	Végzettség
6	8. általános
1	diploma
4	érettségi
2	szakközépiskola
2	szakmunkás
1	nem tudom

2. táblázat N=16

Saját, 2012

Az édesapák végzettségüket tekintve szintén hat fő rendelkezik 8. általános iskolai végzettséggel, ketten szereztek diplomát, egy édesapának van érettségije, egynek pedig szakközépiskolai végzettsége, öten bírnak szakmunkás bizonyítvánnyal és itt is érkezett egy nem tudom válasz.

Édesapák végzettség szerint

Hány fő?	Végzettség
6	8. általános
2	diploma
1	érettségi
1	szakközépiskola
5	szakmunkás
1	nem tudom

3. táblázat N=16

Saját, 2012

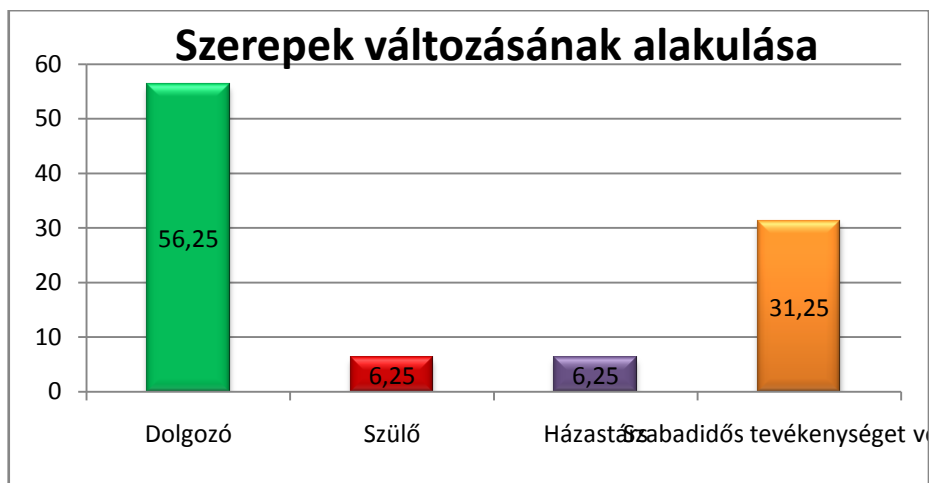
Az édesanyák és az édesapák esetében is 8. általános iskolai végzettséggel rendelkeztek a legtöbben. Elenyésző számban szerepeltek diplomás szülők, a többi szám eloszlott, ám édesapáknál a szakmunkás bizonyítvánnyal rendelkezők is igen nagy létszámban voltak (5 fő esetében), az édesanyáknál pedig az érettségivel rendelkezők állnak a második helyen (4 személy tekintetében). Így ezek alapján kijelenthetjük, hogy a szülők iskolai végzettsége hatással van a gyermek tanuláshoz való hozzáállására, mivel a lemorzsolódó gyermekek esetében több az alacsony végzettségű szülő. Megfordítva: az alacsony végzettségű szülők gyermekei nagyobb arányban hajlamosak az iskolából való kimaradásra.

A szülők hozzáállásáról is kérdeztem alanyaimat. Hogyan álltak a dolgokhoz, amikor megtudták, hogy mi a helyzet? Nagyon sok interjúban hangzott el ilyen, vagy ehhez hasonló mondat: /„... hát nem örültek, de azért elfogadták, nem tudtak velem úgysem mit csinálni...” (16. személy)/. Egy esetben, ahol az orvos nem engedte tovább tanulni a lányt (2. interjú), ott a szülők is nagyon támogatóak voltak, együtt voltak dühösek lányukkal az orvosra, bíztatták, hogy majd egy másik iskolában folytathatja, azért is „vették ki” az iskolából május közepén, egy hónappal az év vége előtt.

Bár valószínű, hogy a roma származás és a lemorzsolódás között is találhatnánk valamilyen jellegű összefüggést, ám mintámban nem szerepeltek cigányok.

4.1.4 Negyedik témakör- Tanulás helyét betöltő tevékenység, szerepek változása

A szerepek változását leginkább azzal lehet alátámasztani, hogy megvizsgálom a tanulást milyen más tevékenység váltotta fel. Csoportosítani lehet, hogy tanulóból dolgozó, szülő, házastárs vagy szabadidős tevékenységet végző személy lett-e az interjú alany. Az én vizsgálatom során ez a négy változat volt megtalálható, de feltételezhető, hogy nagyobb mintában még megjelenne a háztartásfenntartó is. Alanyaim nagyrészt tisztában voltak azzal, hogy mi az, ami kitölti életüket a tanulás helyett, ám nyilván nem fogalmazzák meg maguknak, hogy milyen szerepből milyenbe kerültek, de utalásokat tesznek rá. 8. interjúmban ez a mondat hangzott el: „... de jó buli volt, mert így nyolc hónaposra nyújtottam a nyári szünetet...”. Többen megfogalmazták, hogy most ugyan nagyrészt unatkoznak, vagy a haverokkal lógnak, bár szívesen dolgoznának, csak nincs hol. Átfedések természetesen itt is találhatók, hiszen a 15. interjú alanyom anyai örömei elé nézett és emellett hozzámént gyermeke apjához is, ám itt csupán azt jelenítettem meg az ábrámon, ami előbb történt.

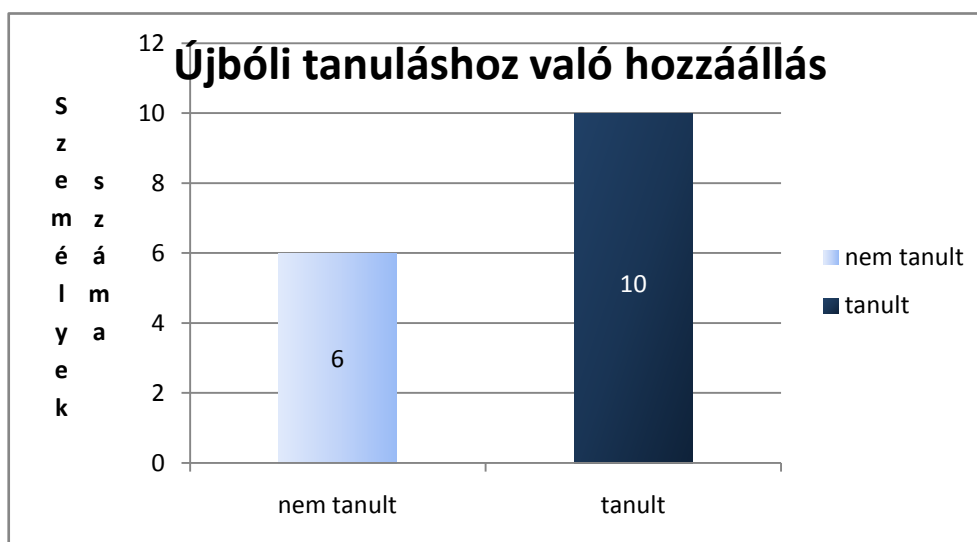

6. ábra N=16

Saját, 2012

4.1.5 Ötödik témakör- Ismételt tanuláshoz való hozzáállás

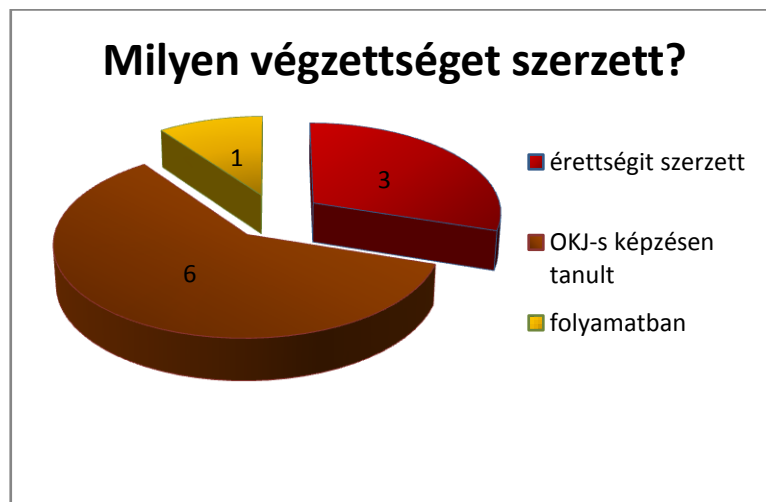
A válaszokat két nagy témakörre lehet osztani. Az első csoportba tartozók újbóli tanuláshoz való hozzáállása pozitív, míg a második csoport hozzáállása negatív, természetesen sok esetben ez a lemorzsolódás óta többször is váltakozott egyes személyek esetében. Ilyen volt negyedik interjúalanyom, aki miután félbehagyta tanulmányait, kétszer is megpróbálkozott esti tagozatos gimnáziummal, ám egy hónap után itt sem járt már be. Tizenhat alanyomból tízen az iskolaelhagyás után szereztek valamilyen végzettséget.

7. ábra N=16

Saját, 2012

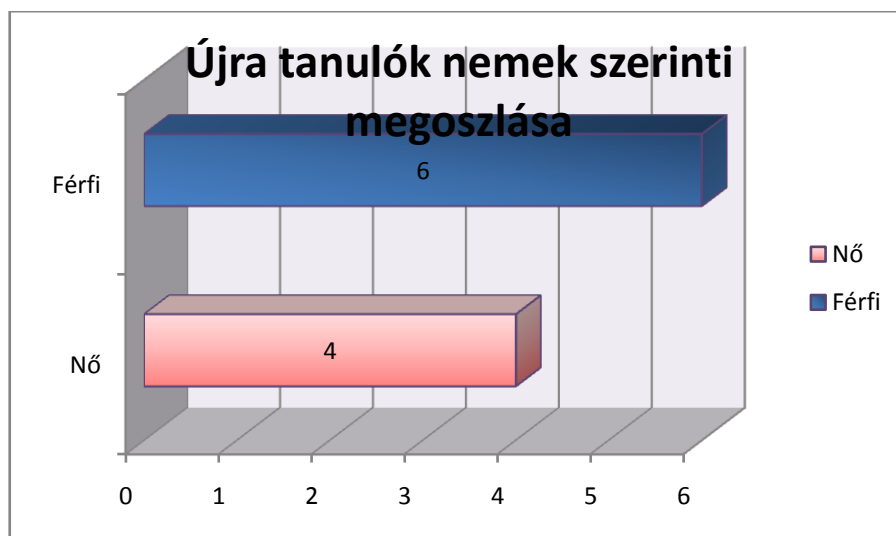
Hárman leérettségiztek, egy személynek még folyamatban van végzettségének megszerzése, hatan OKJ-s képzéseken vettek részt. Az érettségit szerzettek tekintetében a három személyből két nő volt, és egy férfi. Az OKJ-s képzéseknél férfiak körében jellemző volt a mezőgazdasági erőgépvezető (3 fő) képzés elvégzése, míg a nők esetében a kereskedelmi végzettségek megszerzése, mint a ruházati eladó vagy a vendéglátó-üzletvezető, volt hangsúlyosabb.

8. ábra N=10

Saját, 2012

A tanulók nemek szerinti elosztását tekintve négy nő és hat férfi volt az, aki újra belevágott a tanulásba. Mintámban összesen hat nő, és tíz férfi szerepelt, ami azt jelenti, hogy a nők 66%-a, a férfiaknak pedig 60%-a folytatta tanulmányait. Ebből arra következtethetünk, hogy a nők fontosabbnak tartják valamilyen végzettség megszerzését, mint a férfiak.

9. ábra N=10

Saját, 2012

Érdeemes megnézni azt, hogy a lemorzsolódás és az újra tanulás éve között mennyi idő telt el. Három esetben egy évnek sem kellett eltelti ahhoz, hogy újból az iskolapadba üljön az egyén, és szintén három főnél volt jellemző az, hogy tizenegy év telt el a két időpont között. Az összes személyt megvizsgálva azt az eredményt kapjuk, hogy átlagosan négy és fél évnek kellett eltelti az iskola elhagyás után, hogy új tanulási élményekkel gazdagodjon a személy.

Személy	Lemorzsolódás éve	Újratanulás éve	Különbség
1	1994	2005	11
5	1989	1989	0
6	1994	2005	11
7	1988	1989	1
9	2012	2012	0
11	2012	2012	0
12	2000	2003	3
14	1983	1990	7
15	1990	2001	11
16	2004	2005	1
		Átlag	4,5

4. táblázat N=10

Saját, 2012

Az újbóli tanulás esetében szükséges a motiváció vizsgálata is, hogy esetenként tizenegy év után (három személy esetében) mi készítette arra az embereket, hogy végzettséget szerezzenek. A legtöbbször indokként az szerepelt, hogy „találtam egy munkahelyet, de oda ilyen vagy olyan végzettség kellett, így, hogy legyen állásom, megszereztem”. Másoknak, akiknél valamilyen családi körülmény nem engedte, hogy befejezzék tanulmányaikat, a családi helyzet rendeződésével felszabadult idejükben úgy gondolták, hogy többre mennek egy érettségivel, nagyobb mobilitást biztosít nekik a munkaerőpiacon. /„... gondoltam megszerzem az érettségit, mivel munkanélküli voltam, bíztam benne, hogy hamarabb talállok állást vele...” (6. interjú)/.

A nem tanulóknál kérdéseket tettem fel arra vonatkozólag, hogy mi miatt kezdenének el tanulni, és ha újbóli tanulásra adnák fejüket, akkor azt a szakmát fejeznék-e be, amit elkezdtek. Motivációként legtöbb esetben a munkáltatói kényszert jelentették meg. /„... ha a főnököm mondaná, hogy végezzek el valamit, akkor elmennék, mert féltem az állásom...” (1. interjú)/. Emellett kivétel nélkül mindenki azt mondta, hogy még véletlenül sem azt a szakmát fejezné be, amit elkezdett. Ennek hátterében állhat az, hogy iskolai kudarcuk konkrétan ahhoz a szakmához kapcsolódik, és úgy gondolják, hogy ha nem azt fogják tanulni, akkor a kudarcok elkerülhetőek. Lehet magyarázata az, hogy többeknél

évtizedek teltek el a lemorzsolódás óta, és azóta megváltozott a munkaerő-piac. Az akkor tanult szakmák egy része elavulttá vált, és úgy gondolják, hogy inkább valamilyen más, most piacképes szakmát sajátítanak el. Harmadik indokként felhozható az, hogy már amikor elkezdtek tanulni, akkor sem szerették, nem azt akarták tanulni, csupán az osztályfőnök és a szülők közös nyomásának engedve jelentkezett oda. Ennek kiküszöbölésére, az ilyen esetek elkerülésének céljából szükség van a pályaaorientációra, ami a gyermekhez illő pálya kiválasztását segíti, így elkerülhető, hogy olyan szakmát tanuljon, ami iránt nem érdeklődik, vagy nincs meg hozzá a képessége, ezáltal pedig csökkenhet a lemorzsolódás veszélye.

4.2. Oerter- féle értékkörrel végzett vizsgálat eredményeinek bemutatása

Az Oerter kör elkészítése során azt vizsgáltam, hogy mire mennyi időt fordított az alany, és ebből az derül ki, hogy egyes tényezők közül (tanulás, család, szabadidő, munka) mire fordított a legtöbbet, vagyis mik voltak a legfontosabbak számára, illetve ezek közül egyáltalán milyen elemek jelentek meg az életében. Ennek a módszernek a segítségével szintén alá lehet támasztani a Super-féle szerepek változását. Egy személy esetében több Oerter kör is felvételre került, tekintve, hogy kíváncsi voltam a tanulmányaik során megjelenő elemekre, és azok változására is. Olyan időpontokat vettünk fel, mint a: tanuláskor, lemorzsolódás napján és másnapján, 1. és 3. és 6. hónapban. Ezen megjelölések voltak hangulati görbém elkészítésének támpontjai is.

Személyek	Időpontok	Tanulás	Család	Szabadidő	Munka
1. személy	Tanuláskor	30%	35%	35%	0%
	Lemorzsolódás napján	0%	50%	50%	0%
	Lemorzsolódás másnapján	0%	33%	33%	34%
	1. hónapban	0%	33%	33%	34%
	3. hónapban	0%	33%	33%	34%
	6. hónapban	0%	33%	33%	34%
2. személy	Tanuláskor	25%	55%	20%	0%
	Lemorzsolódás napján	0%	50%	50%	0%
	Lemorzsolódás másnapján	0%	50%	50%	0%
	1. hónapban	0%	50%	50%	0%
	3. hónapban	0%	50%	50%	0%
	6. hónapban	0%	50%	50%	0%

3. személy	Tanuláskor	33%	34%	34%	0%
	Lemorzsolódás napján	0%	45%	55%	0%
	Lemorzsolódás másnapján	0%	45%	55%	0%
	1. hónapban	0%	33%	33%	34%
	3. hónapban	0%	45%	55%	0%
	6. hónapban	0%	45%	55%	0%
4. személy	Tanuláskor	15%	35%	50%	0%
	Lemorzsolódás napján	0%	30%	70%	0%
	Lemorzsolódás másnapján	0%	20%	60%	20%
	1. hónapban	0%	20%	60%	20%
	3. hónapban	0%	20%	60%	20%
	6. hónapban	0%	20%	60%	20%
5. személy	Tanuláskor	20%	50%	30%	0%
	Lemorzsolódás napján	0%	70%	30%	0%
	Lemorzsolódás másnapján	0%	70%	30%	0%
	1. hónapban	0%	70%	30%	0%
	3. hónapban	20%	50%	30%	0%
	6. hónapban	20%	50%	30%	0%
6. személy	Tanuláskor	20%	20%	60%	0%
	Lemorzsolódás napján	0%	40%	60%	0%
	Lemorzsolódás másnapján	0%	40%	60%	0%
	1. hónapban	0%	15%	55%	30%
	3. hónapban	0%	15%	55%	30%
	6. hónapban	0%	15%	55%	30%
7. személy	Tanuláskor	30%	45%	25%	0%
	Lemorzsolódás napján	0%	25%	25%	50%
	Lemorzsolódás másnapján	0%	25%	25%	50%
	1. hónapban	0%	25%	25%	50%
	3. hónapban	0%	25%	25%	50%
	6. hónapban	0%	25%	25%	50%
8. személy	Tanuláskor	15%	25%	60%	0%
	Lemorzsolódás napján	15%	25%	60%	0%
	Lemorzsolódás másnapján	0%	25%	75%	0%
	1. hónapban	0%	25%	75%	0%
	3. hónapban	0%	25%	75%	0%
	6. hónapban	nincs adat			
9. személy	Tanuláskor	20%	25%	55%	0%
	Lemorzsolódás napján	20%	25%	55%	0%
	Lemorzsolódás másnapján	0%	20%	40%	40%
	1. hónapban	0%	20%	40%	40%
	3. hónapban	0%	20%	40%	40%
	6. hónapban	0%	20%	40%	40%

10. személy	Tanuláskor	20%	20%	15%	45%
	Lemorzsolódás napján	20%	20%	15%	45%
	Lemorzsolódás másnapján	0%	10%	20%	70%
	1. hónapban	0%	10%	20%	70%
	3. hónapban	0%	10%	20%	70%
	6. hónapban	0%	10%	20%	70%
11. személy	Tanuláskor	15%	30%	55%	0%
	Lemorzsolódás napján	0%	40%	60%	0%
	Lemorzsolódás másnapján	0%	40%	60%	0%
	1. hónapban	0%	40%	60%	0%
	3. hónapban	0%	40%	60%	0%
	6. hónapban	nincs adat			
12. személy	Tanuláskor	10%	45%	45%	0%
	Lemorzsolódás napján	10%	45%	45%	0%
	Lemorzsolódás másnapján	0%	5%	5%	90%
	1. hónapban	0%	5%	5%	90%
	3. hónapban	0%	5%	5%	90%
	6. hónapban	0%	5%	5%	90%
13. személy	Tanuláskor	5%	25%	70%	0%
	Lemorzsolódás napján	5%	25%	70%	0%
	Lemorzsolódás másnapján	0%	50%	50%	0%
	1. hónapban	0%	50%	50%	0%
	3. hónapban	0%	50%	50%	0%
	6. hónapban	0%	50%	50%	0%
14. személy	Tanuláskor	15%	55%	30%	0%
	Lemorzsolódás napján	0%	15%	15%	70%
	Lemorzsolódás másnapján	0%	15%	15%	70%
	1. hónapban	0%	15%	15%	70%
	3. hónapban	0%	15%	15%	70%
	6. hónapban	0%	15%	15%	70%
15. személy	Tanuláskor	20%	60%	20%	0%
	Lemorzsolódás napján	0%	70%	30%	0%
	Lemorzsolódás másnapján	0%	70%	30%	0%
	1. hónapban	0%	70%	30%	0%
	3. hónapban	0%	70%	30%	0%
	6. hónapban	0%	70%	30%	0%
16. személy	Tanuláskor	15%	35%	50%	0%
	Lemorzsolódás napján	0%	30%	37%	33%
	Lemorzsolódás másnapján	0%	30%	37%	33%
	1. hónapban	0%	30%	37%	33%
	3. hónapban	0%	30%	37%	33%
	6. hónapban	0%	30%	37%	33%

5. táblázat N=16

Saját, 2012

Egy olyan személy volt csupán, aki tanulmányai során dolgozott, nála ezért nem három, hanem négy cikkre osztottuk az Oerter-kört. (10. személy)

A százalékos megoszlás nem mindenkinél egyforma arányú volt, de legkevesebb időt a tanulásra fordította mindenki, majd az introvertáltak a családjukkal töltöttek sok időt, míg az extrovertáltak szabadidejükben a „haverokkal lógtak”.

A 13. személy töltötte idejének legkisebb részét tanulással, mivel még a tanórák nagy részét is feláldozta, hogy más jellegű időtöltést találjon. /„... a legtöbb nem fontos óráról is ellógtam...”. Inkább barátai körében fordult meg és kevesebb időt töltött családjával.

Tizenhat interjúalanyom értékköreit megvizsgálva mindhárom értékterület (tanulás, család, szabadidő) megjelent a még iskolában töltött idő esetében. Az azt követő időszakban három féle értékkörrel találkoztam. Az egyikben a tanulás helyét átvette a munka értéke, a másokban a családra jutott több idő, a harmadikban pedig a szabadidős tevékenységek kaptak nagyobb szerepet. Fentebb látható, hogy a második személy tanulásakor a családjára 55%-át fordította idejének, míg lemorzsolódása után ez az érték lecsökkent 50%-ra, és a szabadidő értéke nőtt 20%-ról 50%-ra.

A kilencedik személy esetében iskolába járáskor a tanulásra 20%-át fordította idejének, viszont lemorzsolódása után egyből belépett a munkacselekvés, ami idejének mintegy 40%-át tölti ki. Ebből arra lehet következtetni, hogy sokkal jobban félt az alany a munkahelyi szankcióktól, mint az iskolaitól.

Tizenegyedik személyem tanulási értékköre az alábbi volt: 15%-ot fordított idejéből tanulásra, 30%-ot családjára és 55%-ot szabadidejére, ez a következőképp változott az iskola elhagyása után. A korábbi 30% helyett 40% jutott a családjára, és szabadidejének korábbi 40%-os megoszlása is 60%-ra módosult.

4.3 Hangulati görbe eredményeinek bemutatása

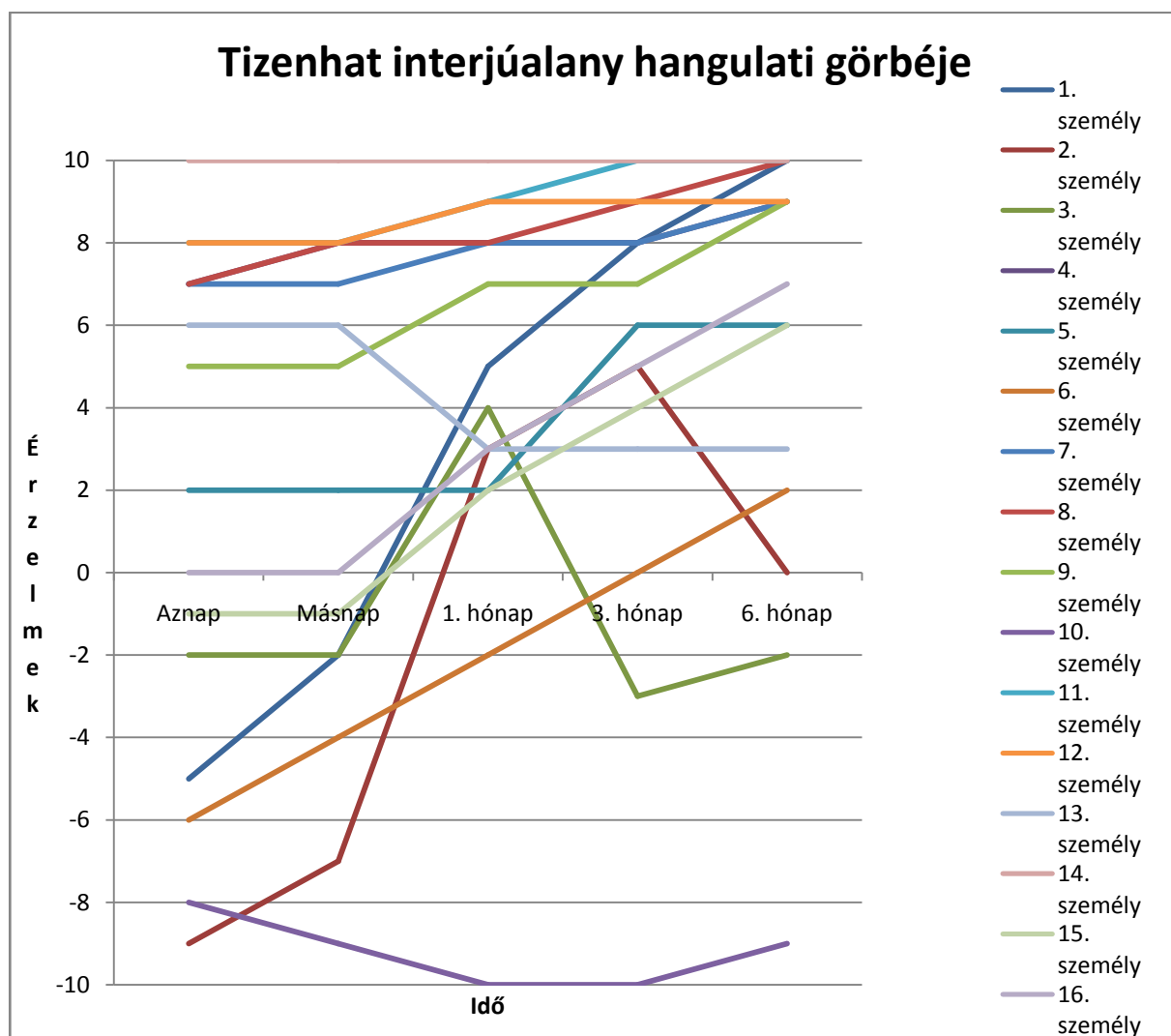
A harmadik vizsgálati módszerem alanyaim érzelmi változásait igyekszik bemutatni. Interjúm zárásaként arra kértem a válaszadókat, hogy egy -10 és +10-es skálán határolják be, hogyan is érezték magukat adott időpontokban. A lemorzsolódás napján, másnapján, az első, a harmadik, a hatodik és a kilencedik hónap elteltével voltunk kíváncsiak az értékekre, majd pedig, ha volt ilyen, akkor az újra tanulás elteltével bekövetkezett változást vizsgáltuk és azt, hogy a jelenben hogy érzik magukat.

A tizenhat interjúalany érzelmi görbéje igen eltérőnek mondható (Lásd 2. számú melléklet), mind érzelmi lejtésben, mind pedig időben. A válaszadók lemorzsolódása 1983 és 2012 közötti időszakban következett be. A válaszadók 25%-a (négy személy) az interjút

megelőző öt évben hagyta ott az iskolát. Szintén a válaszadók 25%-a 1990-ben vagy még az előtti években morzsolódtak le.

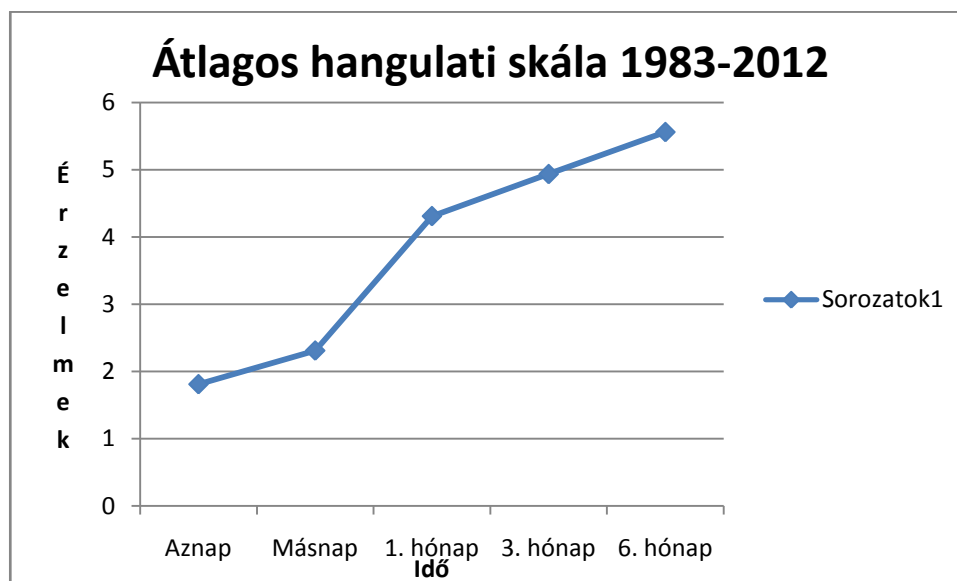
Érzelmi szempontból két fajta személyiséget tudunk elkülöníteni. Az egyik csoport az iskola félbehagyásakor pozitívnak éli meg azt, és később lesznek negatív érzelmei. A másik csoport ennek az ellenkezője, vagyis lemorzsolódásukkor negatív hangulatban vannak, majd időbeni távolodás után egyre pozitívabb lesz a hozzáállásuk. Az előbbi, mintámban csupán egy személyre (13. interjú, lásd 2. számú melléklet) vonatkozik, de feltételezhető, hogy nagyobb minta esetén nem csupán egyedüli esettel találkozánk.

A diagramon, amin mind a 16 interjúalany görbéje szemléltetésre került, csupán az első hat hónapot ábrázoltuk, mivel eddig figyelhetjük meg minden személy esetében a hullámozást.

Saját, 2012

Legtöbb esetben nem találkozunk ismételten visszaeső negatív érzelmekkel, ezért az átlagos hangulati görbén is látható emelkedő tendencia mutatkozik a lemorzsolódottaknál.

11. ábra

Saját, 2012

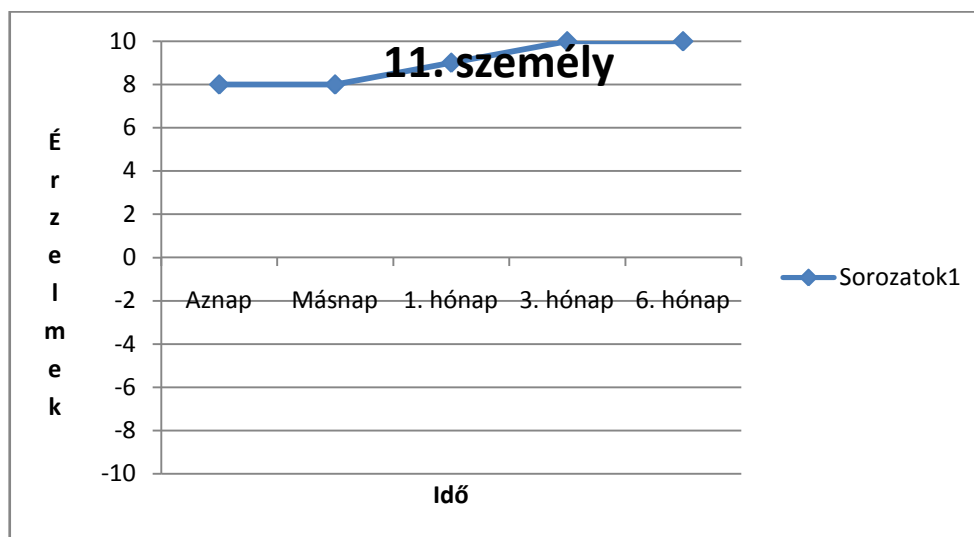
Vizsgálatomat 2012. július végétől készítettem, így az előtte lévő időszakot emlékezetből szemléltették interjúalanyaim. A lemorzsolódás minden személynél más időpontra tehető, így van, aki már 29 éve hagyta ott az iskolát, van, aki pedig csak fél évvel ezelőtt. Ilyen szélsőségek mellett szükséges mind a két eset bemutatását.

A 11. személy az, aki csupán fél éve került ki az iskola biztonságos légköréből. Láthatjuk, hogy ő lemorzsolódását pozitívan élte meg. Annak napjára, másnapjára úgy emlékezett vissza, hogy „... örültem, hogy megszabadultam ettől a sulitól, de az osztálytársaim hiányoztak...”. Egy hónap elteltével a társak hiánya csökkent, így érzelmi állapotában pozitív irányú változás következett be. Három hónap után elhatározta, hogy ismételten tanulni fog, OKJ-s képzésen szeretné megszerezni a ruházati eladó szakmát. Utána is nézett, hogy hol tudná elkezdni, és elkezdődött a felvételi folyamathoz szükséges papírok beszerzése is. Ennek tudatában magát a skálán már +10-es kategóriába sorolta, ami a mai napig tart.

Mikor a 14. személy érzelmi változásait próbáltuk feltérképezni, elég meglepő eredmény volt látható a grafikonon. Az ő elmondása szerint már a lemorzsolódástól kezdve folyamatosan +10-es állapota volt. (Lásd 2. számú melléklet) Abból, amit elmondott szóban, valószínűleg így is lehetett. A következő mondatok hangzottak el az interjú során „... megkönnyebbültem, hogy nem kell többet odajárnom...”, „... de utáltam...”, „...

mindig is a mezőgazdaság érdekelt...”, „... anyámék és az osztályfőnök akarta, hogy oda menjek...”. Mindezek ellenére az első évben négyes-ötös tanuló volt, másod évben kezdett el rohamosan romlani a tanulmányi eredménye, ami annak tudható be, hogy elfogyott az az energiája, amit a „nem szeretem” tárgyak tanulására szánt.

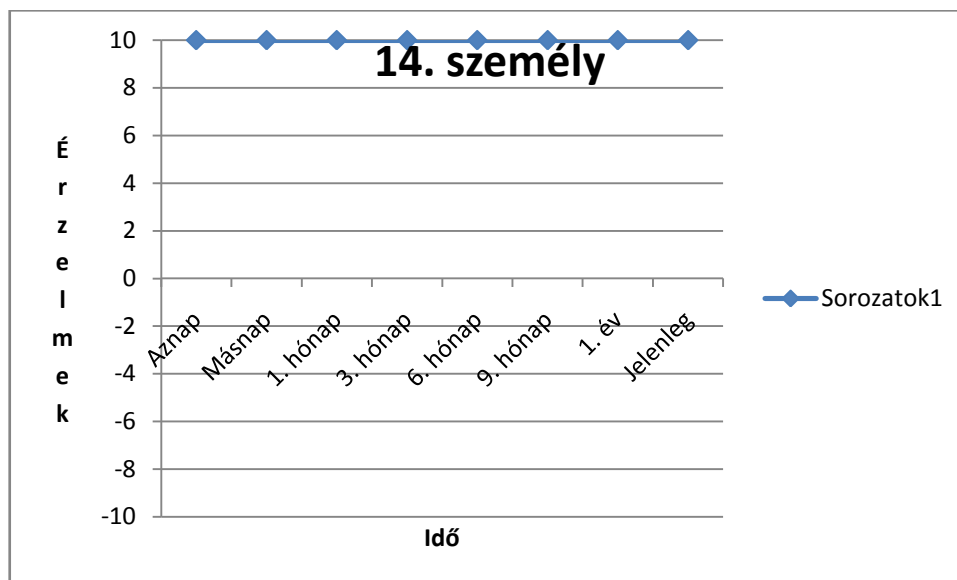
11. személy hangulati görbéje

12. ábra

Saját, 2012

14. személy hangulati görbéje

13. ábra

Saját, 2012

Összegezve az összes hangulati görbe alapján elmondhatjuk, hogy nagyon különböző értékekkel, grafikonokkal találkozhattunk. Megállapítható, hogy a Borgen-Amundson hullámvasút modelljén ábrázolt munkanélküli személyek hangulati görbéje a kezdeti

szakaszban lefelé mozdul el, míg interjúalanyaim esetében ez – egy kivételével felfelé ívelő volt. A kivételes egy esetben (13. személy) a megkérdezett személy azt mondta, hogy „... jó lett volna továbbmenni, de nem engedtek át egyből, pótvizsgázni viszont nem akartam, mert tudtam, hogy ott senkit nem engednek át...”. Különösen bántotta őt, hogy az ő esetével szinte egy időben volt arra is példa, hogy olyan embert, akinek nem volt befejezett 10. osztálya sem, átengedték 11. évfolyamra. A többi tizenöt személy, ellentétben a munkanélkülieknél megélt traumával, lemorzsolódásukat – függetlenül az iskolai végzettség hiányának objektív tényétől – kezdetben pozitív irányt mutat. Többen meg is nevezték érzelmeiket, nem csak bejelölték magukat az egyes fázisokban. Ilyen volt a lehangolt, dühös, optimista, kezdeményező, teljesen természetes volt és a legtöbben az örültem, hogy eljöttem onnan kifejezést használták.

V. ÖSSZEFOGLALÁS

Tudományos Diákköri Dolgozatom témája a lemorzsolódott személyek életútját, érzelmi változásait, értékeit és szerepükben történő változásokat vizsgálta.

A témaválasztásomat indokolja, hogy napjainkban egyre nehezebb bekerülni és bent maradni a munkaerő-piacon, így ez a hátrányos helyzetű csoportokra különösen igaz. Szükséges feltárni a lemorzsolódás mögött álló okokat, ahhoz, hogy a későbbiekben be tudjuk vonni őket képzésekbe, ezáltal is növelve a munkaerő-piaci esélyeiket. Állami oldalról, ha a munkanélküliekkel foglalkozó intézményeket figyelembe vesszük, törekvés látszik a hátrányos helyzetű csoportok helyzetének pozitív változásának irányába, így szerettem volna azt is vizsgálni, hogy mi a lemorzsolódott alanyok hozzáállása.

Vizsgálatom célja

Vizsgálatom során arra kerestem a választ, hogy a lemorzsolódást átélt személyeknek hogyan alakult az életútjuk, és, hogy milyen értékek jelentek meg az iskolából való kilépés után. Emellett törekedtem az egyes személyek hangulati görbéjének felvételére is, hogy ezeket elemezve, a közös pontokat megtalálva, előre lehet vetíteni az iskolába való visszatérés hozzávetőleges idejét.

Hipotéziseim igazolása, illetve elvetése

I. Feltételeztem, hogy a lemorzsolódás dinamikája a munkanélküliség hullámvasút görbéjéhez hasonlóan (Siegrist és Wunderli, 1996.) leírható és vizsgálható.

A Borgen-Amundson hullámvasút modell alkalmazásával az volt a célom, hogy megismerjem a lemorzsolódott személyek érzelmi hullámzásait, hasonlítva a munkanélkülieknél ismert modellhez.

Interjúalanyaim válaszaikból grafikont készítettem, melyen ábrázoltam az érzelmi változásokat. Eredményképp kiderült, hogy az iskolaelhagyók hangulati görbéjének kezdeti szakasza felfelé ívelő, ellentétben a Borgen-Amundson féle hullámvasút modellel. Emellett csak kevés esetben fordulnak elő visszatérő negatív érzelmek, ez szintén eltérést mutat a tartós munkanélküliség hatását vizsgáló modelltől.

Az interjúban elhangzottak alapján megállapítható, hogy a lemorzsolódott személyeknél a pozitív érzéseket vagy az iskolatársak hiányának múlása, vagy a munkába lépés okozta.

Ezek alapján látható, hogy a társadalomban elfoglalt pozíciók igenis meghatározzák az ember hangulatát.

Nem várt eredményt hozott számomra, a sokaknál előforduló magasan pozitív kezdeti érzelmi állapot. Ennek tükrében elmondható, hogy az iskolából kilépő személyek annak ellenére elégedettnek érzik magukat, hogy nem szereztek végzettséget.

Hipotézisem - figyelembe véve a Borgen és Amundson féle kutatás eredményeit, az ahhoz mért hasonlóságot és különbözőséget – beigazolódott. Az általam vizsgált személyek érzelmei vizsgálhatók és leírhatók grafikonok segítségével.

II. Feltételeztem, hogy a tanulók többsége az iskolaelhagyás után munkát vállal.

Az életútinterjú és az Oerter-féle értékkör segítségével próbáltam vizsgálni, hogy interjúalanyaim mivel töltötték a tanulás helyén felszabaduló idejüket. Megjelent a házastársi –, a szülői – és a – szabadidős tevékenységet végző személyek szerepe. Legnagyobb arányban, pedig a munka vette át a tanulás szerepét, mivel válaszadóim 56,25%-a lemorzsolódása után dolgozni kezdett. Így ez a hipotézisem beigazolódott.

III. Feltételeztem, hogy a lemorzsolódottak családjában rajtuk kívül más lemorzsolódott is található.

Interjúm során kérdéseket tettem fel a családi háttérre vonatkozólag is, ami nem csupán a szülők végzettségét és a hátrányos helyzet felismerését segítette, hanem azt is, hogy megtudjam a családban az én alanyomon kívül volt-e még más lemorzsolódott is. Vizsgálatom során kiderült, hogy tizenhat alanyomból, mindössze hat személynél fordult elő a családban rajta kívül lemorzsolódás, ami a megkérdezettek 37,5 %-át jelenti. Látható, hogy a vizsgált személyek szüleinek csupán egyharmada morzsolódott le, de ezzel párhuzamosan nagy számban vannak jelen az aluliskolázottak, így ez a hipotézisem részben igazolódott.

VI. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

Amint az dolgozatomból kitűnik a lemorzsolódás igen komoly oktatáspolitikai, munkaerő-piaci probléma, amelynek csökkentése hozzájárulhat a munkanélküliség arányszámának csökkentéséhez is.

A tizenhat interjúalannal végzett strukturált interjúk alapján elmondható, hogy a lemorzsolódott személyek élményei változást hoztak szerepeikben. Az iskolaelhagyáshoz való hozzáállás, hogy a személy hogyan értelmezi az életében bekövetkezett fordulatot, az függ az egyén személyiségétől és a család – különös tekintettel a szülők – attitűdjétől. A lemorzsolódás egy döntés eredménye, amit legtöbbször akár 3-4 hónapos átgondolási időszak előzött meg. Ebben nagy szerepük van az iskolában tanító tanároknak, az osztálytársaknak és az osztályfőnöknek is. Sok esetben megjelent, hogy a tanárok próbálták marasztalni a diákokat, de magának az iskolavezetésnek ez nem volt célja. Az interjúk során olyan esettel is találkoztam, ahol a diák még iskolaköteles lett volna, és ennek ellenére „kiírták” az iskolából. Még nyilvánvalóbbá vált, hogy az iskolák nem a diákokat „szolgálják”, hanem ennek inkább a fordítottja igaz. Nem számít, hogy hívják a tanulót, aki a padban ül, és az sem, ha már nem ül ott. A lényeg, hogy kerüljön valaki a helyére, ugyanannyi maradjon az osztálylétszám, és ezzel együtt ugyanannyi legyen a diákok után járó támogatás.

Az interjúalanyok, akik nem tudtak sem feketén, sem pedig hivatalosan elhelyezkedni, bejelentkeztek az illetékes munkaügyi hivatalba annak reményében, hogy nekik megfelelő képzést vagy munkát találnak. Ám legtöbb esetben nem vagy csak alig kaptak segítséget. Meglepő volt az is, hogy egy esetben annak ellenére, hogy volt pont olyan tanfolyam, amilyen szakmát ő szeretett volna szerezni, az ügyintéző nem javasolta annak elvégzését. Természetesen nem gondolom, hogy ez általános hiba lenne a hivatalokban, de az, hogy vannak ilyen példák, elég figyelemfelkeltőek. Nyilván ezekről a történetekről nincs tudomása a kirendeltség vezetőinek, sokszor csak teljesen más környezetben derül fény az ilyen jellegű tévedésekre, ám az ügyintézők munkáját ilyen mértékben nem lehet ellenőrizni. Az ellenőrizhetőség szinte minden más segítő szakmában, így a munkavállalási tanácsadók körében is fontos és kidolgozandó kérdés.

Ezek tükrében úgy gondolom, hogy a munkaügyi kirendeltségeken dolgozó munkatársaknak is bőven van szerepe az egyén életének alakulásában.

Tekintettel a felmérésekben kapott eredményekre, továbbá arra a tényre, hogy vizsgálatom nem tekinthető reprezentatívnak, szeretném javasolni eme vizsgálat szélesebb körű kiterjesztését. Ebben szintén nagy hangsúlyt fektetve a lemorzsolódott fiatalok érzelmi változásaira, hogy több adatból messzemenőbb következtetéseket tudjunk levonni az iskolát elhagyók hangulati görbéjének tekintetében. Javaslom a vizsgálat régiójának kiterjesztését, hogy összehasonlító vizsgálatot lehessen végezni a hátrányos helyzetű régiók, illetve a fejlettebb megyék esetében. Miután a különböző gazdasági helyzetű megyékben megtörtént már a vizsgálat, érdemes lenne országos szinten végrehajtani azt, amihez szükség van a munkavállalási tanácsadók összefogására országszerte.

Érdekes eredményeket kaphatunk a szerepek változásának vizsgálatakor, ha roma személyek is szerepelnek vizsgálati mintánkban, hiszen feltételezhető, hogy a cigány nők tanulás utáni szerepeinél sokkal nagyobb arányban jelenik meg a szülő, illetve a házastárs szerep. A roma férfiak esetében pedig nyilván nagyobb arányban fog szerepelni a dolgozó, családfenntartó.

Ugyan kis arányban, de mintámban megjelent több esetben, hogy a szülők és az osztályfőnökök mondták meg, hogy hova is menjen a gyermek. A diákok személy szerint nem szerették az adott szakot, de azt sem tudták, hogy milyen más lehetőségeik legyen, így oda mentek. Ennek eredményeképp sokan ott is hagyták az iskolát, és vagy máshová mentek át, vagy egyáltalán nem is szereztek végzettséget. Ennek alapján egy újabb felmérés témája lehet megvizsgálni azt, hogy a téves pályaválasztás mekkora szerepet játszik a lemorzsolódásban.

További felmérés témája lehet az is, hogy a szélesebb körben végzett vizsgálatok milyen eredményt mutatnak a tekintetben, hogy mennyi idő telt el az iskolából való lemorzsolódás és a tanulás között. A két időpont között eltelt évek számát életkorra, nemekre, szakmacsoportokra lebontva lehetne vizsgálni. Szükséges lenne az újra tanulás mögött álló motivációs okok mélyebb feltárása is, annak érdekében, hogy az iskola elhagyást követően minél hamarabb tudjuk visszacsábítani a fiatalokat tanulmányaikhoz.

Összehasonlítást lehetne végezni a vidéki és városi lemorzsolódás helyzetében, illetve a rendszerváltás előtt és utáni időszakban bekövetkezett iskolaelhagyások között is.

Hazánkban eddigi adatok alapján nem voltak a lemorzsolódás dinamikáját leíró kutatások, és bár vizsgálatom nem reprezentatív, mégis iránymutató lehet további vizsgálatok témájára vonatkozóan. A dolgozatomhoz használt módszertan is kidolgozottnak tűnik, új kutatások alapjául szolgálhat.

VII. IRODALOMJEGYZÉK

Könyvek:

- Besenyei Roland: Oktatás-statisztikai évkönyv, 2003/2004 Budapest: Oktatási Minisztérium 2004. p.121
- Fehérvári Anikó (szerk.): Szakképzés és lemorzsolódás Budapest: Oktatókutató és fejlesztő Intézet 2008. p. 292
- Liskó Ilona: Szakképzés és lemorzsolódás. In: Fazekas Károly, Köllő János, Varga Júlia (szerk.): Zöld könyv: a magyar közoktatás megújításáért. Budapest: Ecostat 2008. p. 95-121.
- Ritoók Pálné és Petik Krisztina: A munka- és élet-érték választások budapesti fiatalok körében a nyolcvanas évek végén. In: Pályalélektani tanulmányok. Szeged: Welfare, 1991. p. 27-41.
- Siegrist, Marco és Wunderli, René: A munkanélküliség jelensége In:Csoportos önépítés : módszerek és gyakorlatok a munkanélküliek továbbképzésében : kézikönyv andragógusoknak, tanácsadók és tanfolyamvezetők számára. Gödöllő: GATE GTK Tanárképző Int. 1996. p. 13-26
- Dr. Szilágyi Klára: Munkapályatanácsadás, mint professzió. Budapest: Kollégium Kft. 2007. p. 60-78

Folyóiratok:

- Fejes József Balázs és Józsa Krisztián: A tanulási motiváció jellegzetességei hátrányos helyzetű tanulók körében. In: Magyar pedagógia, 2005. 105. évf. 2. sz. p. 185-205
- Györfi Éva: lemorzsolódás- esélyes gyerekek. In: Család, gyermek, Ifjúság , 2009. 18. évf. 4.sz p. 4-5.
- Horváth Zsuzsanna: 9. évfolyamos tanulók tanulási problémái a szakképző iskolákban. In: Új pedagógiai szemle; 2000. 50. évf. 10. sz p. 3-19
- László Dénes: A munkanélküliség szociálhigiéniai és lélektani értelme. In:Korunk, 1932.7. évf. 4. sz.
- Lóránd Ferenc: Hogyan látja a kudarcokat az iskola? In: Új pedagógiai szemle, 2001. 51. évf. 2. sz. p. 3-10.

- Németh Szilvia: A (szak)iskola lemorzsolódás királyi útja : tanulói életutak - az iskolarendszerből kimaradt fiatalok életút-interjúinak elemzése. In: Regio : kisebbség, politika, társadalom, 2008. 19. évf. 1. sz. p. 31-65.
- Papp Z. Attila: Szakiskolai mindennapok és lemorzsolódás : Dél-Dunántúl, Észak-Magyarország, Észak-Alföld és Budapest példája. In: Regio : kisebbség, politika, társadalom, 2008. 19. évf. 1. sz. p. 66-96.
- Szabó Balázs Gábor: Az iskolai kudarc leküzdése : kihívás az európai építkezési folyamat számára In: Új pedagógiai szemle, 1999. 49. évf. 12. sz. p. 118-127.
- Szilágyi Klára: Tanulói profilkép. Az egyéni profillap mint a szakmához jutás esélyét támogató pedagógiai eszköz. In: Új pedagógiai szemle, 2009. 59. évf. 10. sz. p. 55-66.
- Szőke Krisztina: A lemorzsolódás problémája: nemzetközi kitekintés In: Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Sectio Paedagogica, 2009. 36. évf. p. 41-58.

Szakedolgozatok:

- Batóné Kiss Teréz: A megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatási rehabilitációjuk során tapasztalt érzelmi változásaik. SZIE GTK PTI Gödöllő, 2011.
- Dianné Kissimon Erzsébet A foglalkoztatásra és a munkanélküliségre ható gazdasági és társadalmi körülmények Nógrád megyében (2002-2007 között) BGF KKK Budapest, 2008.

Jogszabályok:

- „A közoktatásról” szóló 1993. évi LXXIX. törvény 2007. évi LXXXVII. tv. 20. §-a módosítja a Kt. 121. § (1) bekezdésének 14. pontja → Halmozottan hátrányos helyzet fogalma
- 277/1997. (XII. 22.) Kormányrendelet „a pedagógus-továbbképzésről, a pedagógus-szakvizsgáról, valamint a továbbképzésben részt vevők juttatásairól és kedvezményeiről”

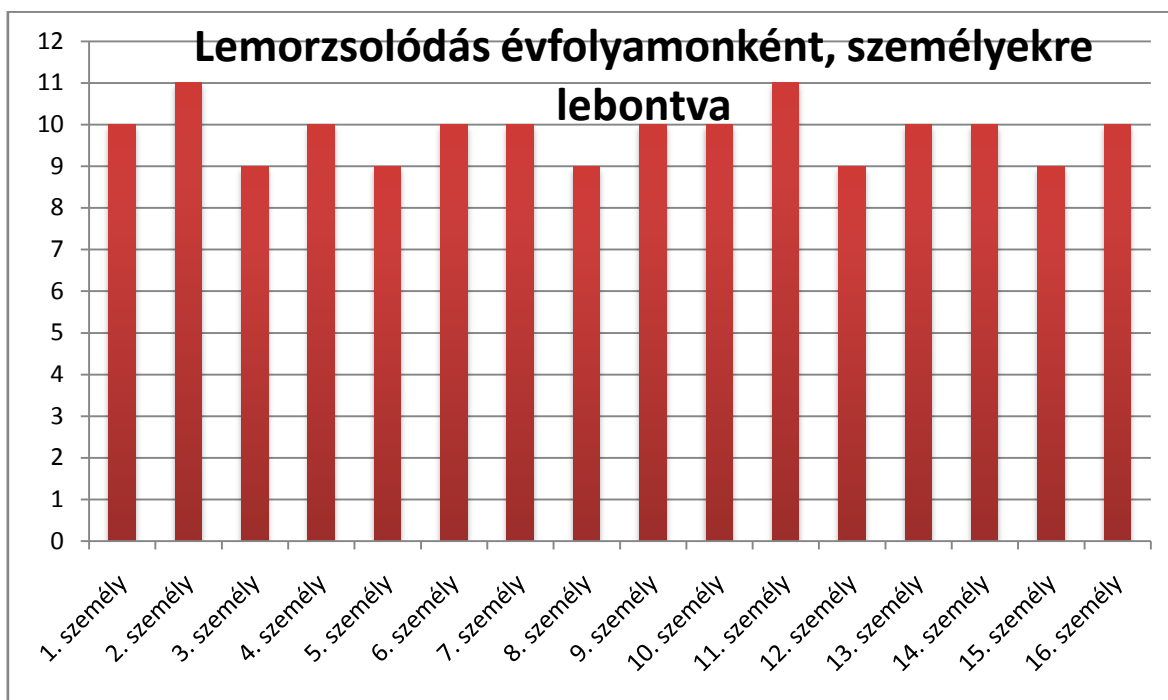
Internetes források:

- <http://adatbank.mtaki.hu/files/dokum/8.pdf> Kádárné Fülöp Judit: A lemorzsolódás mérésének lehetőségei a közoktatásban (letöltés dátuma: 2012.06.03. 13:30)

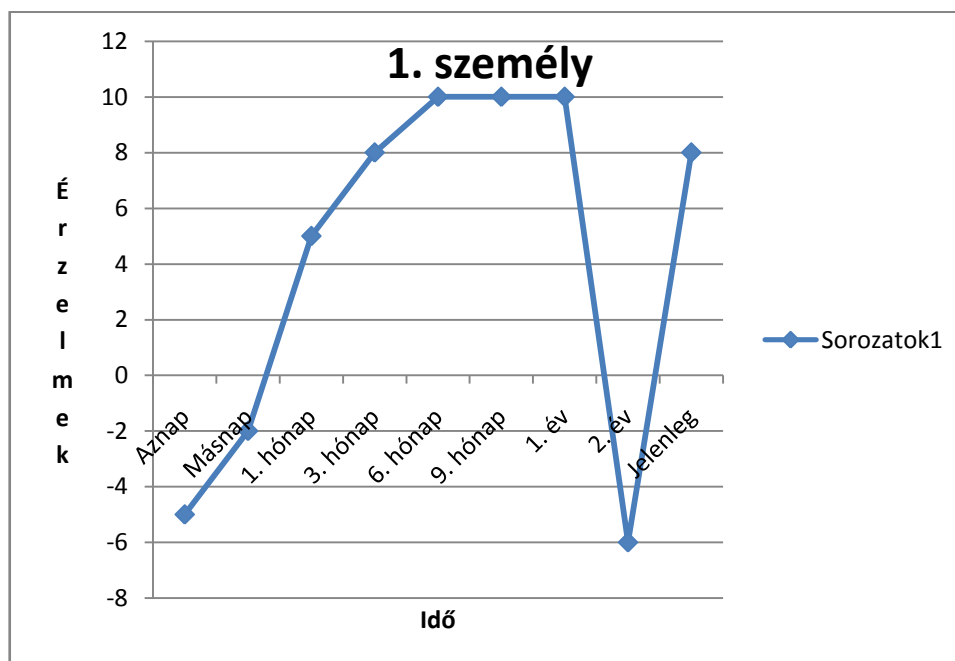
- <http://www.europarl.europa.eu/committees/en/cult/studiesdownload.html?languageDocument=HU&file=48751> Anne-Mari Nevala, Jo Hawley: Tanulmány az iskolai lemorzsolódás csökkentéséről az EU-ban (letöltés dátuma: 2012.07.10. 14:50)
- <http://site.nive.hu/folyoiratok/dmdocuments/TKHTImunkahelyegyebmot.pdf> Horváthné Tóth Ildikó- Dr. Tóth Katalin: Tanulási motiváció a felnőttkori tanulásra (letöltés dátuma: 2012.07.10. 18:14)
- http://kmrmk.afsz.hu/engine.aspx?page=kmrmk_kepzes Budapest Főváros Kormányhivatala Munkaügyi Központ 2012. évre vonatkozó képzési jegyzéke (letöltés dátuma: 2012. 07. 14. 18:21)
- http://konyvtar.ksh.hu/kiadvanyok/Foglalkoztatottsag_es_munkanelkuliseg/ofa1/phrase.html KSH meghatározása a munkanélküliségre (letöltés dátuma: 2012. 07. 15. 11:53)
- http://www.szecseny-kisterseg.hu/wp-content/files_mf/nograd_megye_foglalkoztatasi_strategiaja28.pdf Nógrád megye foglalkoztatási stratégiája (letöltés dátuma: 2012. 09. 17.)

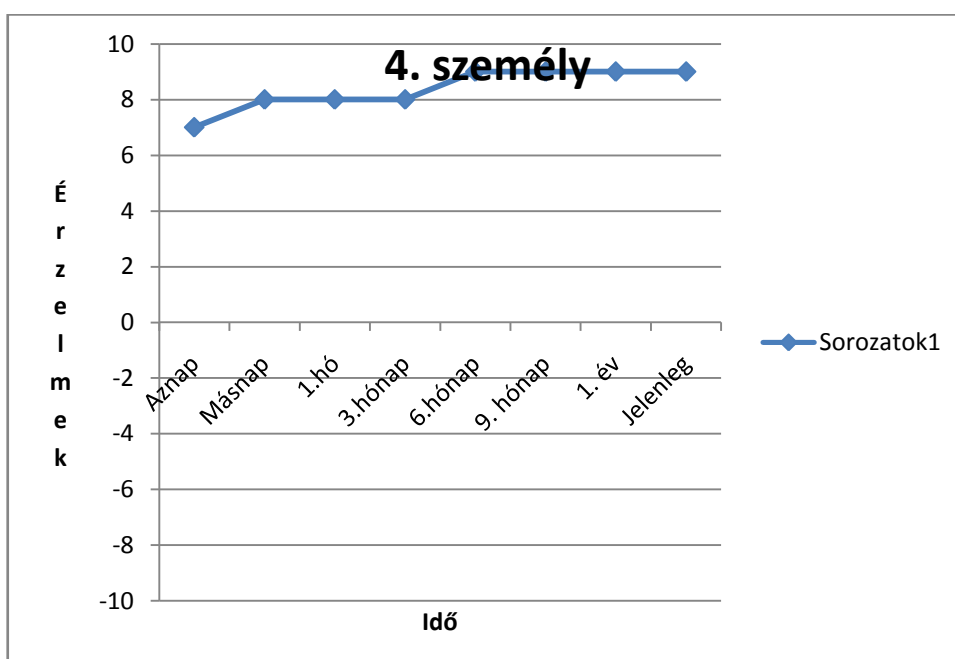
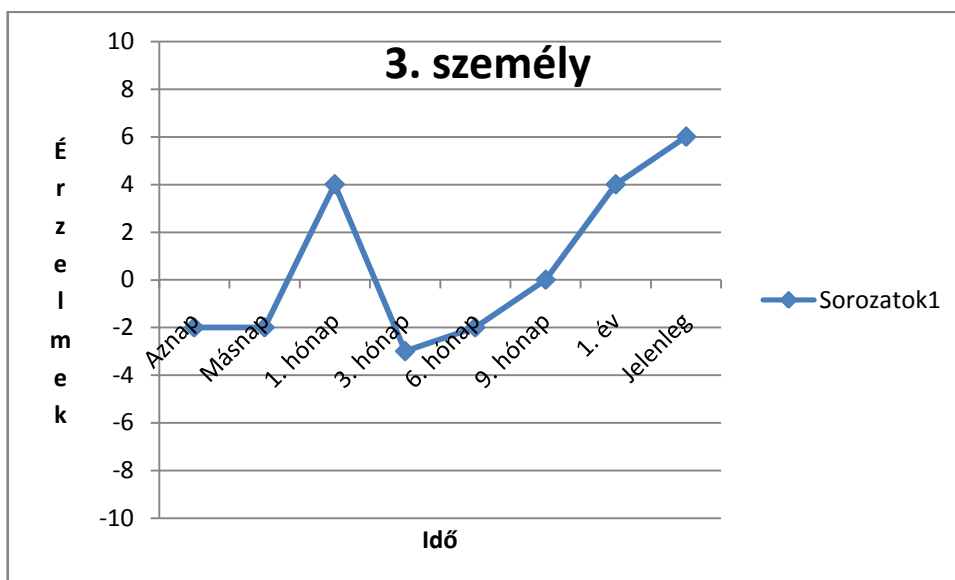
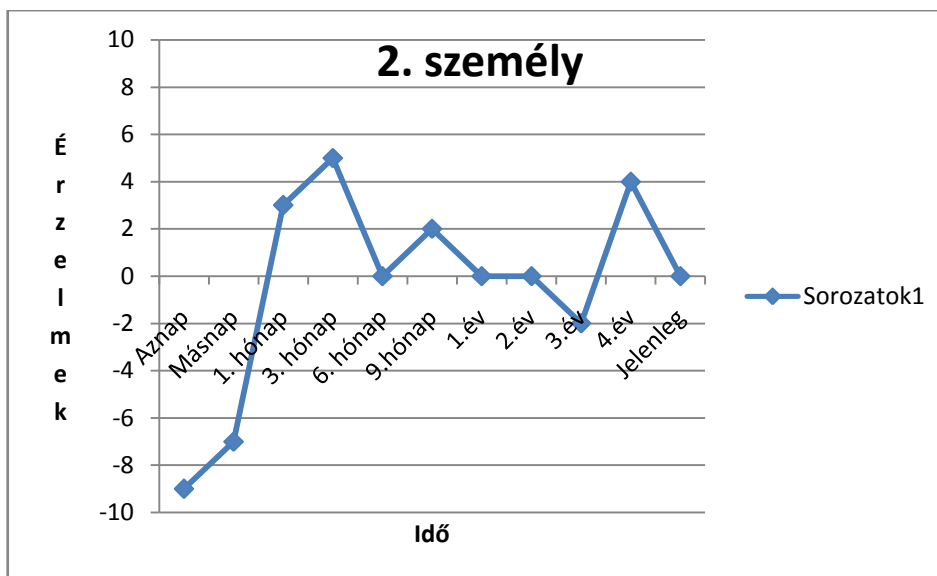
VIII. MELLÉKLETEK

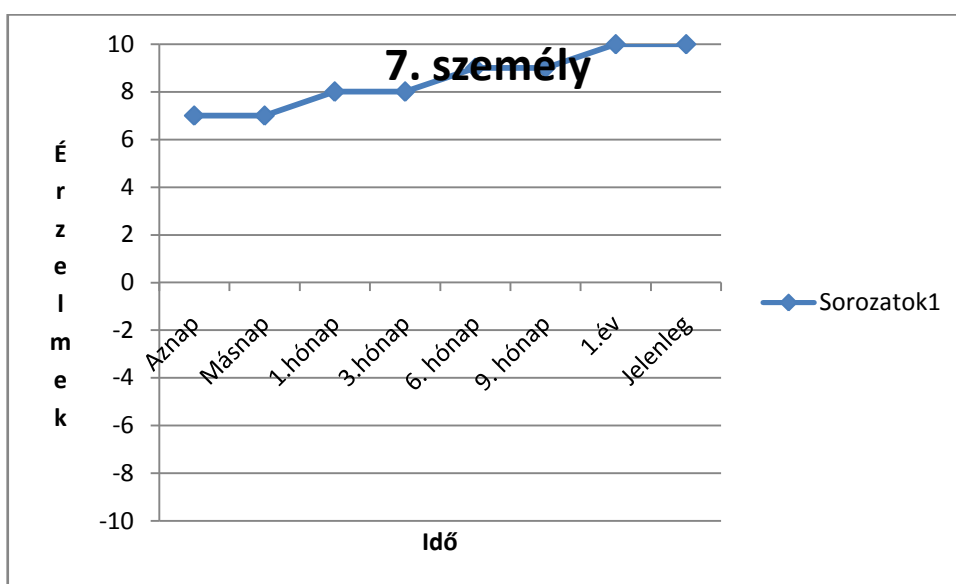
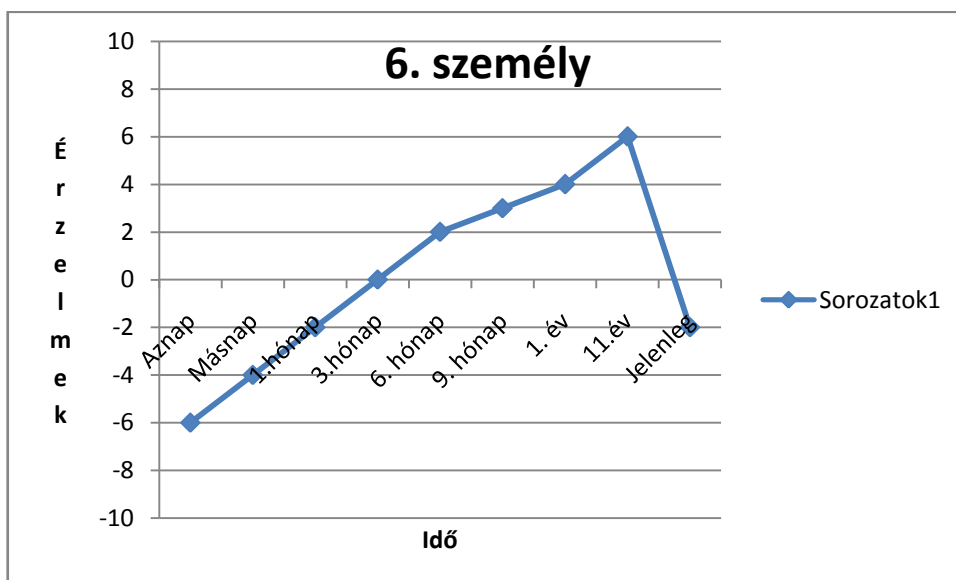
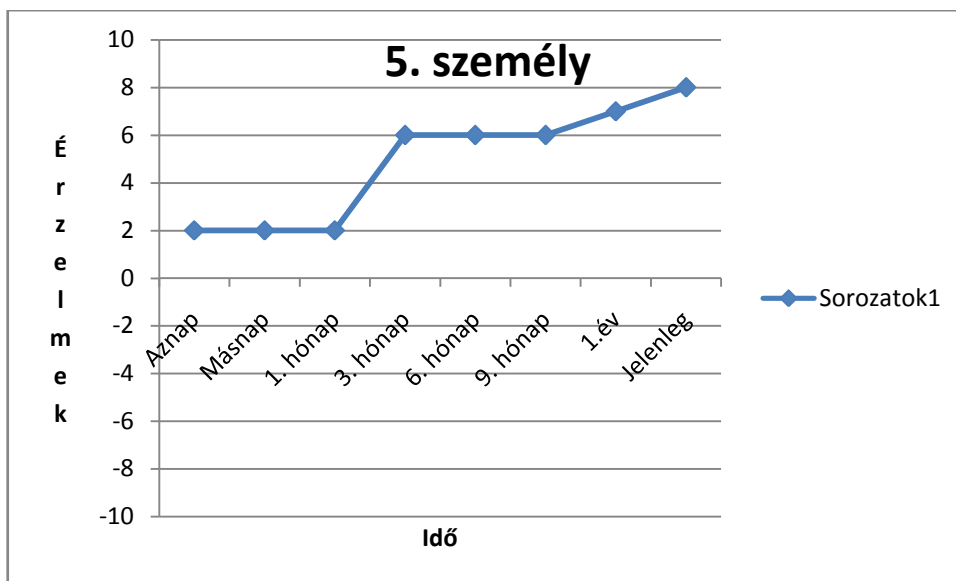
1. számú melléklet

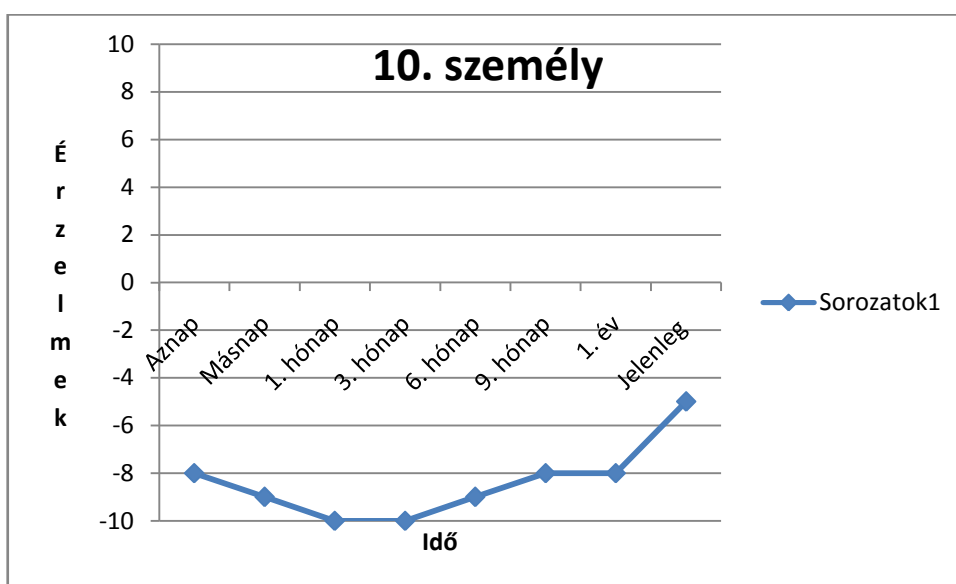
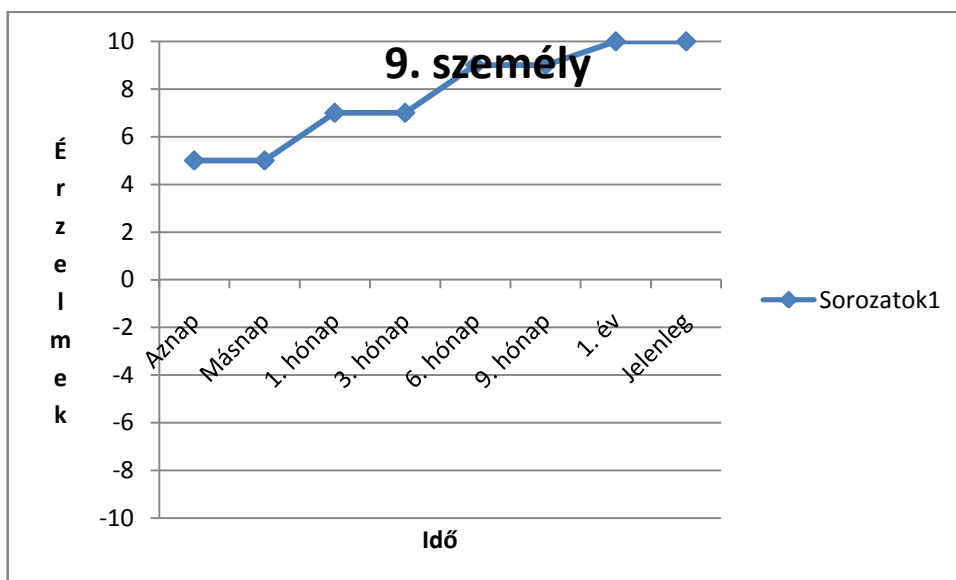
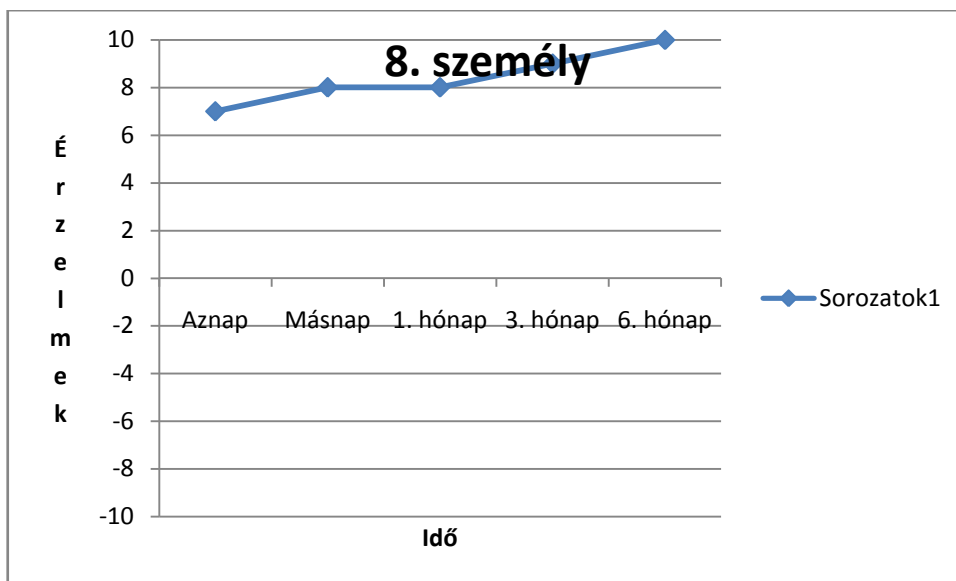

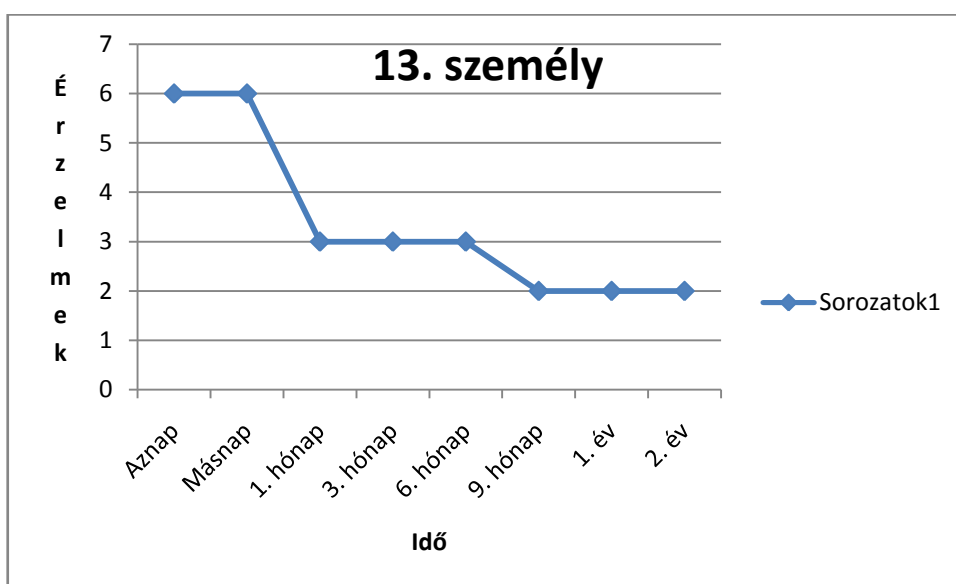
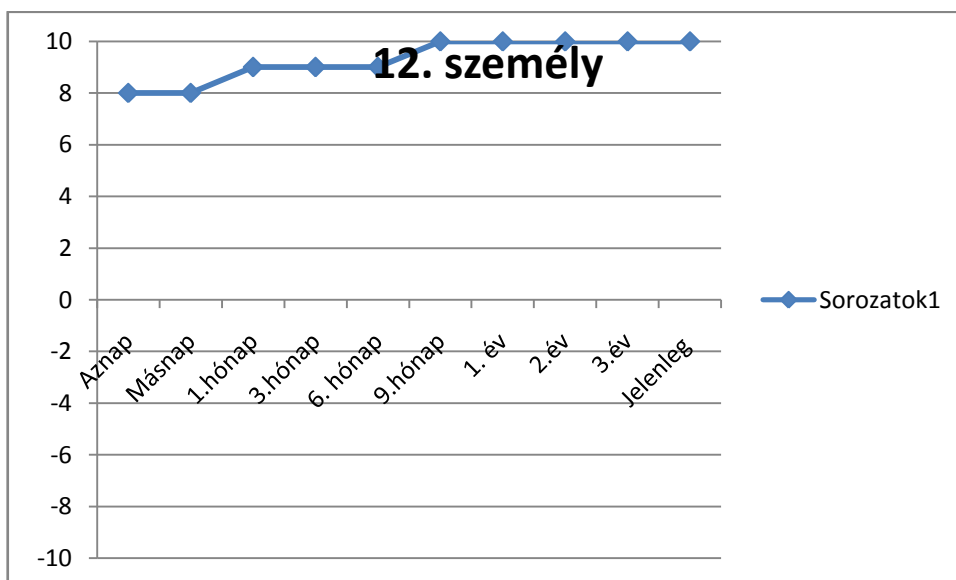
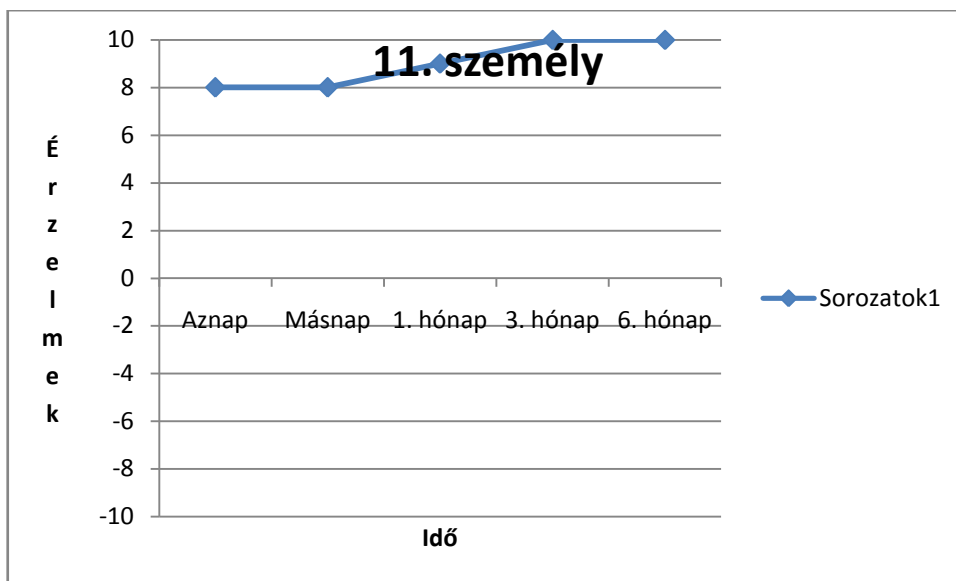
2. számú melléklet A tizenhat interjú alany hangulati hullámzásait ábrázoló görbék

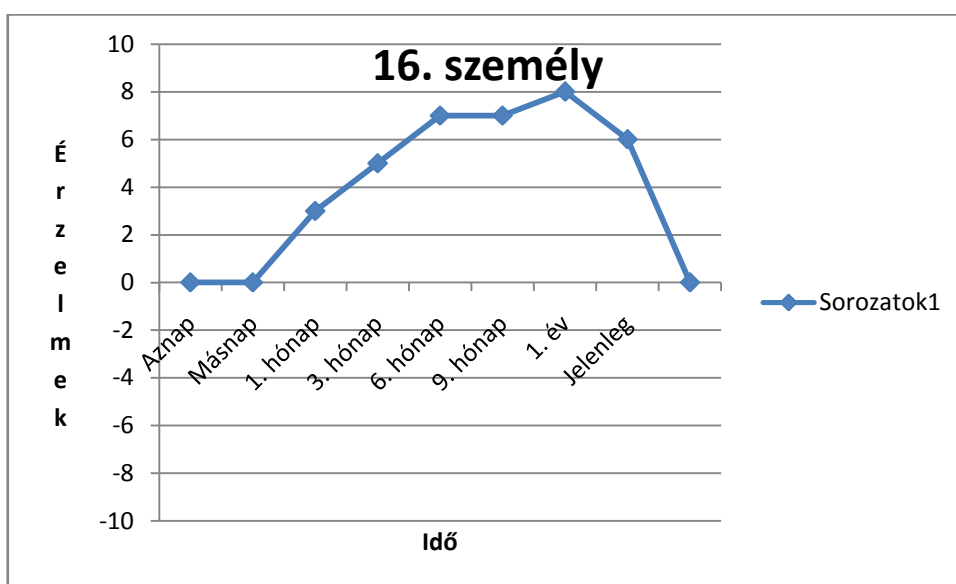
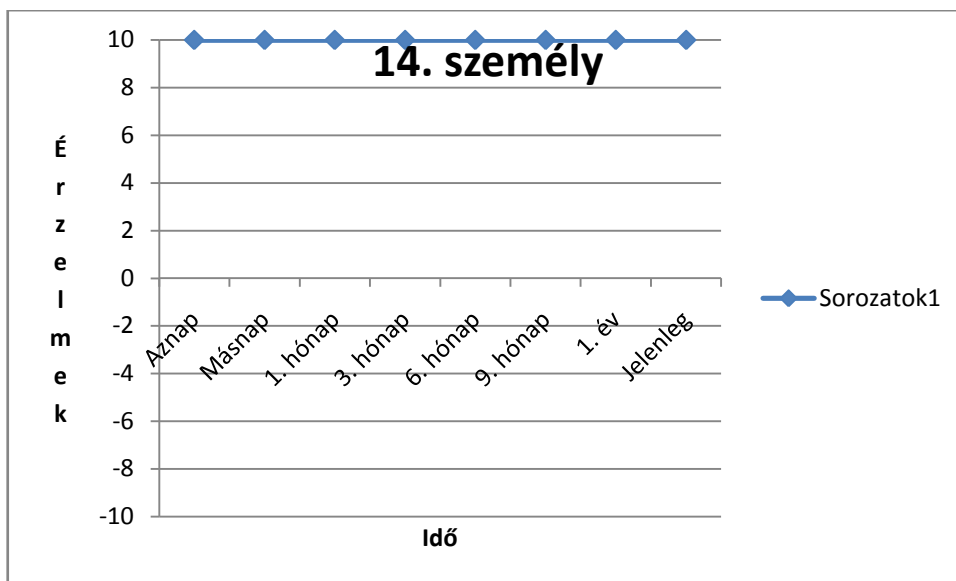

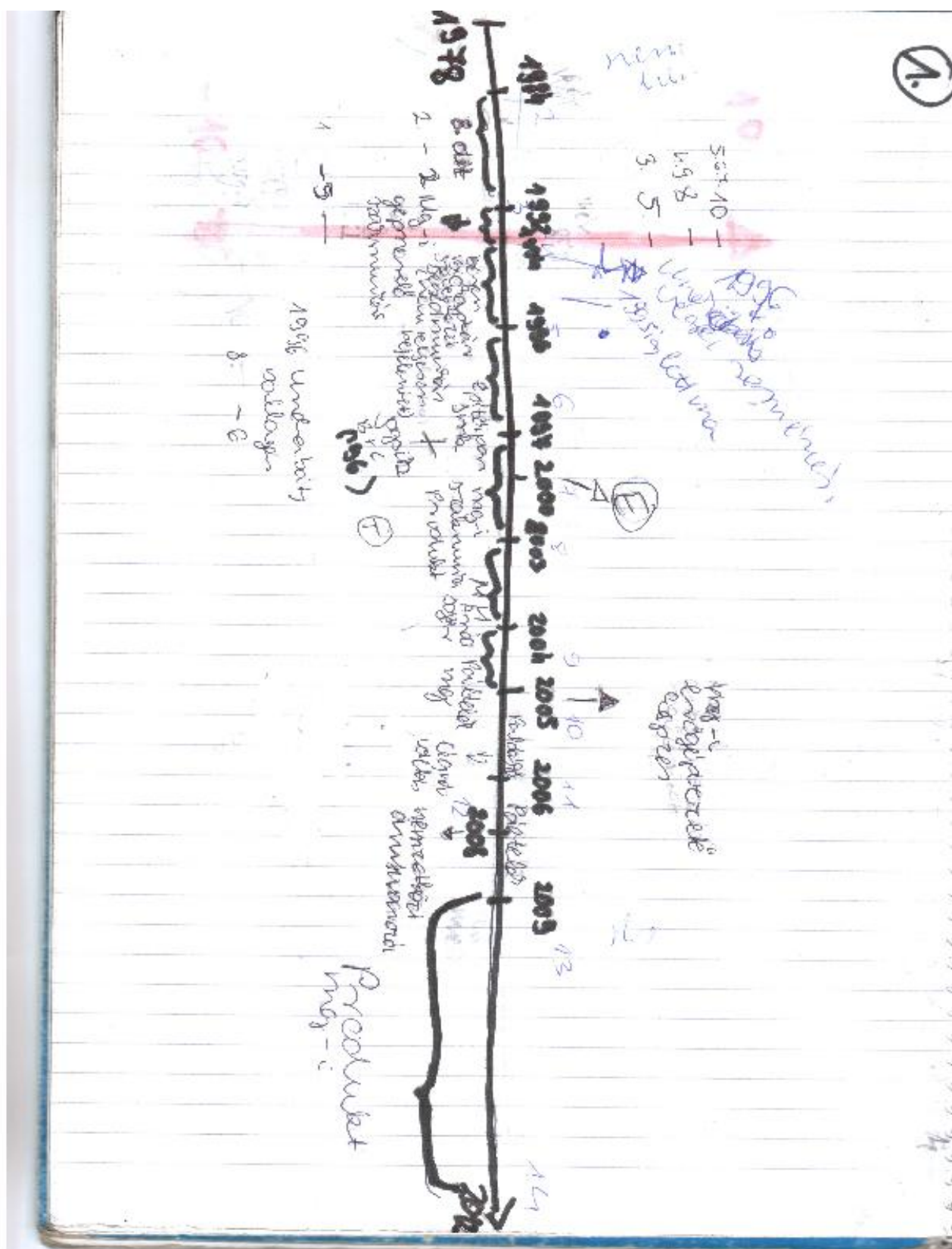

3. számú melléklet Az első alany időszalagja

4. **számú melléklet** A strukturált interjú alapjául szolgáló kérdések

1. Neme?*

  - Férfi
  - Nő

2. Kora?*
3. Melyik megyében lakik?
4. Település jellege, ahol lakik*

  - tanya
  - község
  - város
  - főváros

5. Cigány-e?
6. Mivel foglalkozik jelenleg?
7. Jelenleg dolgozik-e? Ha igen, milyen beosztásban?
8. Legmagasabb iskolai végzettsége?

  - legfeljebb általános iskola
  - szakmunkás
  - középiskola

9. Mikor szerezte legmagasabb iskolai végzettségét?
10. Milyen típusú iskolából morzsolódott le?

  - általános iskola
  - szakiskola
  - gimnázium

11. Melyik évben morzsolódott le?
12. Melyik évfolyamról morzsolódott le?
13. Milyen okból hagyta el az iskolát? (feleletválasztós vagy sem??)

  - másik iskolában folytatta tanulmányait, ugyanazon a szakon
  - másik iskolában és másik szakon tanult tovább
  - másik iskola típusban tanult tovább
  - elköltözött
  - szociális (nem tudták a költségeket fedezni)
  - családi (házasságot kötött, szült, stb.)
  - gyenge tanulmányi eredménye, korábbi kudarcai miatt
  - egészségügyi
  - konfliktusa volt az iskolában
    - tanárai valamelyikével
    - osztálytársaim valamelyikével
  - biztos munkahely megléte miatt

14. A lemorzsolódáskor hátrányos helyzetű-e?
15. Iskolai eredményessége (kifejtsük-e melyik mit takar pl. irodalom???)

  - humán tárgyakból   gyengeközepes   jó
  - reál tárgyakból   gyengeközepes   jó
  - szakmai tárgyakból   gyengeközepes   jó

16. Viszonya tanuló társaihoz   baráti   közömbös   elutasító
17. Viszonya tanáraihoz   baráti   közömbös   elutasító
18. Elméleti oktatáshoz való viszonya   érdeklődő   közömbös   elutasító

19. Gyakorlati oktatáshoz való viszonya résztvevő   közömbös   elutasító
20. Jelenleg részt vesz-e valamilyen felzárkóztató képzésen?
Ha igen, akkor milyen szerv szervezésében?
- munkanélküli kirendeltség
  - iskola
  - egyéb
21. Ha jelenleg nem vesz részt képzésen, valamikor az iskola félbehagyása után részt vett-e bármilyen képzésen?
Ha igen, akkor milyen szerv szervezésében?
- munkanélküli kirendeltség
  - iskola
  - egyéb
22. Önszántából jelentkezett-e a képzésre?
- igen
  - nem (ha nem, akkor ki miatt? pl.: munkahely)
23. Ha jelenleg dolgozik, akkor a munkahelye támogatja a képzésben való részvételét?
- igen (anyagilag, szabadsággal, stb.) Megfelelőt kérem aláhúzni!
  - nem
24. Ha eddig nem vett részt képzésben, akkor minek hatására kezdené újra?
25. Ha újra jelentkezne valamilyen szakra, ugyanazt folytatná, amit abbahagyott?
26. Hogyan értesül a képzés(ek) időpontjáról, helyszínéről?
27. Milyen a szülei iskolai végzettsége?
28. A családban van-e Önön kívül lemorzsolódott?